

خبرنامه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

دوره جدید، سال چهارم، شماره چهارم و سوم، اسفندماه ۹۶

برگزاری «اولین جشنواره قدردانی از رساله‌ها و پایان‌نامه‌های برتر علوم انسانی در زمینه تولید و اشتغال»

برگزاری «اولین جشنواره قدردانی از رساله‌ها و پایان‌نامه‌های برتر علوم انسانی»

نشست خبری

حرکت‌های علمی در توسعه اشتغال گفت: «پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، صدای دانشگاه در حل چالش‌های اجتماعی است.» وی به آمار بیکاری دانش‌آموخته‌ها اشاره کرد و گفت: «در شرایطی که ۲۴ درصد دانش‌آموخته‌های مقاطع دکتری و کارشناسی ارشد بیکار هستند، جشنواره تقدیر از بهترین پایان‌نامه‌های علوم انسانی در تولید و اشتغال، نقطه عطفی است که نشان می‌دهد تلاش‌های دانشجویی در این زمینه را قدر می‌شناسد.»

دکتر قبادی همچنین با اشاره به آمار ۵۰ درصدی دانشجویان علوم انسانی از مجموع حدود ۴ میلیون دانشجوی کشور و غفلت از ظرفیت‌های علوم انسانی در اشتغال‌زایی توضیح داد: «مهارت‌افزایی در رشته‌های مختلف علوم انسانی می‌تواند به تولید فرصت‌های شغلی منجر شود؛ همانطور که مثلاً در رشته ادبیات فارسی مهارت‌هایی در زمینه ویرایش محتوایی و زبانی متون مختلف علمی و غیره، برقراری ارتباط میان هنرهای نمایشی و ادبیات و نظایر آن، دانش‌آموخته‌های این رشته را به شغل‌های جدید سوق می‌دهد.»

اهدای فرصت‌های پسادکتری و گرنت‌های پژوهشی به پایان‌نامه‌ها و رساله‌های برگزیده

رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و

های اسلامی در مورد تأمین معیشت گفت: «علم جنبه‌های مختلف دارد و از یک جنبه مقدمه توسعه است و توسعه نیز موجب اشتغال پایدار می‌شود.» دکتر قبادی با توجه به نامگذاری سال اقتصاد مقاومتی؛ تولید و اشتغال و سال اقتصاد مقاومتی؛ اقدام و عمل دو سال گذشته توسط مقام معظم رهبری خاطر نشان کرد: «موضوع تولید و اشتغال،

مسأله‌مند و به تدریج راهکارهای آن هم مشخص‌تر شده است.» رئیس پژوهشگاه با اشاره به مسئولیت مشترک در این امر ملی گفت: «پژوهشگاه اراده دارد این مسیر را در سال‌های بعد ادامه داده، نگاه کاربردی نسبت به ظرفیت و وظایف خود داشته باشد و وارد چالش‌های جدی شود.» قبادی بر بهره‌گیری از ظرفیت دانشگاه‌ها برای تولید و اشتغال تأکید کرد و یادآور شد: «نگاه علمی عامل توسعه تشکیل نهادهای دانشی و شرکت‌های دانش بنیان است که می‌توانند توسعه پایدار و تولید اشتغال را به صورت منطقی و مستمر رونق بدهند.» این استاد دانشگاه با اشاره به اهمیت

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در سال «اقتصاد مقاومتی، تولید و اشتغال» برای ترغیب دانشجویان به پژوهش در حوزه تولید و اشتغال، جشنواره تقدیر از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های علوم انسانی در زمینه تولید و اشتغال را در اسفندماه ۱۳۹۶ برگزار کرد.

این جشنواره شامل دانشجویان تحصیلات تکمیلی در رشته‌های علوم انسانی می‌شد که از سال ۱۳۸۶ تا پایان شهریور ۱۳۹۶ از پایان‌نامه و رساله خود با ویژگی‌های زیر دفاع کرده بودند:

پایان‌نامه و رساله‌هایی با پیشنهادهای کاربردی (منتج از پژوهش) در حوزه تولید، اشتغال و کارآفرینی، سیاست‌گذاری و ارزیابی سیاست‌های فعلی مرتبط با تولید و اشتغال، مطالعات تطبیقی با رویکرد توسعه فرصت‌های اشتغال، یا دربردارنده ایده‌هایی هم‌سو با فرهنگ و هویت ایرانی - اسلامی در راستای توسعه فرصت‌های اشتغال، بازآفرینی میراث فرهنگی یا خلق محصولات فرهنگی، متناسب با نیازها و چالش‌های توسعه فرصت‌های اشتغال.

به همین مناسبت نشست خبری، با حضور رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دبیر علمی و اجرایی جشنواره و جمعی از اصحاب رسانه، روز یکشنبه اول بهمن‌ماه برگزار شد.

در ابتدای این نشست، دکتر قبادی، رئیس پژوهشگاه، با تأکید بر آموزه

مطالعات فرهنگی با اشاره به مشارکت نهادهای مختلف از جمله معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری و صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور، برای برگزاری این جشنواره افزود: «در این جشنواره ضمن جوایز نقدی، برگزیدگان می‌توانند از فرصت مطالعات پسادکتری و فرصت‌های پژوهشی مختلف در گروه‌های مختلف پژوهشگاه برخوردار شوند؛ در ضمن اعطای گرنت (پژوهانه) نیز از دیگر جوایزی است که برای آنها در نظر گرفته‌ایم.»

دبیرخانه تا ۱۵ بهمن پذیرای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های مرتبط است

دکتر سمیه توحیدلو، دبیر علمی این جشنواره در بخشی از این نشست گفت: «تا امروز ۱۰۰ پایان‌نامه کارشناسی ارشد و رساله دکتری مرتبط به دست دبیرخانه رسیده است اما از آنجا که مخاطبان ما که طی سال‌های ۸۶ تا ۹۶ دانشجو بوده‌اند در حال حاضر دیگر دانشجو نیستند، دبیرخانه با کمک مجموعه‌هایی مانند ایراندک (پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران) و دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها، پایان‌نامه‌های تألیفی را پایش و ۴۰۰ عنوان را در این زمینه شناسایی کرده است.»

دکتر توحیدلو ادامه داد: «پایان‌نامه‌ها در ۴ کارگروه بررسی می‌شوند؛ رشته‌های علوم اقتصادی و مدیریت،

علوم اجتماعی، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، گروه تاریخ، جغرافیا، حقوق و علوم انسانی و دسته آخر ادبیات، هنر و فلسفه.»

وی با اشاره به همکاری دانشگاه‌ها در روند پایش پایان‌نامه‌ها و رساله‌های مرتبط در این زمینه گفت: «از دانشگاه‌ها خواسته‌ایم پایان‌نامه‌های برتر خود را هر سال به ما معرفی کنند و برای بهترین دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها نیز جوایزی در نظر گرفته‌ایم.»

توحیدلو اضافه کرد: «در مجموع از ۱۰۳ عنوان پایان‌نامه و رساله‌ای که به دبیرخانه رسیده است، ۶۳ اثر در مقطع کارشناسی ارشد، ۳۵ اثر مربوط به مقطع دکتری است.»

وی به محورهای انتخاب برترین پایان‌نامه‌ها و رساله‌ها اشاره کرد و گفت: «تأثیر دانش بر اشتغال، بررسی ارتباط صادرات نفتی و غیرنفتی و اشتغال، نقش آموزش‌های غیرنفتی بر تولید، از جمله محورهایی است که در پایان‌نامه‌ها مد نظر بوده‌اند و قصد داریم با خوانش، پایش و معرفی آثاری که در این زمینه مکتوب شده‌اند توجه دستگاه‌های اجرایی را به استفاده از این ظرفیت‌ها جلب کنیم.»

دبیر علمی این جشنواره در پایان با اعلام زمان برگزاری اختتامیه افزود: «دبیرخانه تا ۱۵ بهمن پذیرای پایان‌نامه‌ها و رساله‌های مرتبط است و مراسم اختتامیه ۲۲ اسفند برگزار می‌شود.»

وی در پاسخ به سوال خبرنگار ایرنا

مبنی بر اینکه چه تعداد از آثار تقدیر شده و جایزه دریافت می‌کنند، گفت: «همه آثاری که ارزشمند هستند در ۴ کارگروه یادشده تقدیر می‌شوند و تعداد آثار برتر به نتیجه داوری‌ها بستگی دارد.»

۵۰۰ رساله و پایان‌نامه در دبیرخانه جشنواره در حال بررسی است

محمدعلی معتضدیان، دبیر اجرایی این جشنواره، در بخش دیگری از این نشست خبری، گفت: «دبیرخانه در حال بررسی ۵۰۰ پایان‌نامه و رساله دکتری است که از این تعداد ۱۰۳ رساله و پایان‌نامه به دبیرخانه ارسال شده و حدود ۴۰۰ عنوان نیز توسط دبیرخانه پایش شده است.»

وی در یک تقسیم‌بندی دیگر از آثار دریافت شده اظهار داشت: «۴۹ اثر در دو مقطع ارشد و دکتری از دانشگاه‌های دولتی، ۱۶ اثر از دانشگاه پیام‌نور و ۳۵ اثر هم از دانشگاه‌های آزاد اسلامی به دبیرخانه ارسال شده است.»

لازم به ذکر است، اعضای شورای سیاست‌گذاری این جشنواره، رئیس و معاونان پژوهشگاه علوم انسانی، معاون پژوهشی وزارت علوم، معاون علمی و فناوری رئیس‌جمهور، رؤسای دانشگاه‌های آزاد اسلامی، پیام‌نور، علمی-کاربردی فرهنگیان و رئیس صندوق حمایت از پژوهشگران، هستند.

دکتر برومند در جشنواره قدردانی از رساله‌ها و پایان‌نامه‌های برتر علوم انسانی

نگاه خود را از نقادی به تحلیل، تبیین و ارائه روش تغییر دهیم

و شخصیت افراد پی بردم و واقعا با برخی ابیات شاعران بزرگ زندگی من متحول می‌شد.»

معاون وزیر علوم با اشاره به برخی مشکلات اجتماعی گفت: «خیلی ناراحت می‌شوم وقتی بر سر چهار راهها بچه‌هایی را می‌بینم که می‌آیند اسپند دود می‌کنند و چیزی می‌فروشند یا وقتی خانم‌های دستفروشی را در مترو می‌بینم و موارد زیادی از این قبیل. بنده جزو کسانی هم نیستم که نقد کنم و تقصیر را گردن کسان دیگری بیندازم، من دنبال کمک هستم، نمی‌دانم چرا احساس نمی‌کنیم که آب یک مشکل اجتماعی است و باید همه ما شهروندان به آن توجه کنیم؟ چرا فرهنگ صرفه‌جویی پدران ما به جامعه منتقل نشده است؟ چرا فکر می‌کنیم برای ایمن رانندگی کردن باید جریمه‌های سنگین اعمال شود؟ به هر مشکلی که نگاه می‌کنم، می‌پذیرم که بخشی از آن به دلیل مسائل فناورانه و نیز اقتصادی ایجاد شده است اما امکان حل شدن این مشکلات بسیار راحت‌تر از مشکلات فرهنگی است.»

برومند ادامه داد: «چرا وقتی به مشکل آلودگی می‌رسیم همه می‌گویند، باید خودروها تغییر کند، در حالی که جوانب انسانی و موارد متعدد دیگری هم باعث این آلودگی شده اند. چرا باید برای جلوگیری

آیین اختتامیه اولین جشنواره قدردانی از رساله‌ها و پایان‌نامه‌های برتر علوم انسانی در زمینه تولید و اشتغال صبح روز سه‌شنبه ۲۲ اسفند ۹۶ در سالن حکمت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی برگزار شد.

مسعود برومند، معاون پژوهش و فناوری وزارت علوم در ابتدای سخنان خود در این جشنواره گفت: «وقتی در این سمت و مسئولیت انتخاب شدم گفتم، برخی می‌گویند: باز معاونت پژوهشی وزارت علوم با تصدی یک مهندس! اما باید بگویم: با وجودی که علوم انسانی نخواندم اما آن را دوست دارم.»

وی با اشاره به برخی خاطرات تحصیلی‌اش در خارج از کشور گفت: «وقتی برای ادامه تحصیل به خارج از کشور سفر کردم بعد از یک هفته متوجه اشتباهم شدم و گفتم من که در ایران کار می‌کردم و همه چیز داشتم. با این حال وقتی در خارج از کشور احساس تهایی می‌کردم نامه‌هایی را به دوستان و بستگان می‌نوشتم که جواب نامه‌های من توسط بستگانم اغلب به صورت شعر بود و بعدها متوجه شدم که این شعر بیشترین تاثیرها را در من دارد و بعد از سه، چهار ماه اقامت در انگلیس شروع به خواندن کتاب حافظ کردم و از آنجا بود که به نقش علوم انسانی در شکل دهی به ذهن

از آمار بالای حوادث رانندگی، در جاده‌ها به جریمه‌های سنگین متوسل شویم؟»

وی گفت: «در ملاقات‌های پیشینی که با دکتر قبادی داشتم، درخواست کردم حضور علوم انسانی در حوزه مطالعات فرهنگی و اجتماعی را تقویت کنیم و نوع دیدگاه‌هایمان را از نقادی به طراحی تغییر دهیم و یکسری خطوط راهنما و روش‌های به دست آمده را با مسئولان به صراحت در میان بگذاریم. همچنین باید بپذیریم مشکلات اقتصادی در جامعه خیلی زودتر از مشکلات فرهنگی حل می‌شود.»

امکان دارد در قالب یکسری پایلوت آزمایش کنید و اگر به این نتیجه می‌رسید که درست است، آن را طراحی کنید و قاطعانه به مسئولان بگوئید باید از الان تا ده سال آینده این کارها صورت بگیرد. ما نباید بشنویم که دانشجویی در دانشگاه خودکشی کرده است. اگر اتفاقی می‌افتد باید فوراً آن را بررسی کنیم. همانطور که سانحه هواپیما را باید بررسی کنیم باید این قبیل موارد را هم بررسی کنیم و برای راه حل پیدا کنیم و اجازه ندهیم ناهنجاری‌ها زیاد شوند. موارد این‌چنینی بسیاری در جامعه وجود دارد که روی میز هستند و باید با آنها برخورد کنیم. بنده فکر می‌کنم مشکل ما در این کشور، پول نیست، بلکه مشکل ما این است که باید موضوع و چالش اصلی خودمان را شناسایی کنیم و باهم برای رفع آن تلاش کنیم. بنده هم با تمام وجود در خدمت دوستان هستم.»

برومند در خاتمه تصریح کرد: «در کشور، محققان بزرگ زیادی وجود دارند و آنها باید تلاش کنند تا مشکلات را به گونه‌ای بیان کنند که گوش ناشنوای ما (مسئولان) بشنود. بنده قصد سخنرانی نداشتم. فقط از پژوهشگران و محققان خواهش می‌کنم کاری نکنیم تا در ده سال آینده به نتیجه کار خودمان افتخار کنیم. عناوین رساله‌هایی هم که در جشنواره ارائه شده همگی بسیار خوب و کاربردی هستند و خواهش می‌کنم این راه را ادامه دهید و به مسئولان دیکته کنید که راه و روش‌های تحقیقاتی را در پیش بگیرند. آرزو می‌کنم سال آینده سال موفقیت، سلامتی و شادی برای همه مردم کشور ما باشد.»

معاون پژوهش و فناوری وزارت علوم با تاکید بر اینکه باید نوع نگاه‌های ما از نقادی به تحلیل و تبیین و ارائه روش تغییر پیدا کند، ادامه داد: «شاید لازم باشد نیروی انتظامی در برخی موارد روش‌هایش را تغییر دهد که این را ما محققان باید به آنها بگوییم، شاید نگاه خیلی از مدیران ما به توسعه اشتباه باشد و باید ما موارد اشتباه را به آنها بگوییم.»

وی فرهنگ را حوزه پیچیده‌ای دانست و اضافه کرد: «با همت و هم‌فکری می‌توانیم تغییرات زیادی را انجام دهیم، رفتارهای انسانی در برابر پدیده‌های مختلف موضوع جدیدی نیست. مشکل ما در پذیرفتن مشکل است که نمی‌پذیریم. ما فرهنگ غنی داریم و ملت بزرگی هستیم اما متأسفانه از آنها استفاده نکرده‌ایم.»

برومند خاطر نشان کرد: «درست است که ما ماهواره می‌سازیم اما نباید مغرور باشیم، باید امید ما و مغرور بودن ما به ساختن جامعه‌ای باشد که در آن مردم با هم خوب صحبت کنند و تعامل درست داشته باشند، اگر دیدگاه مدیریت کشور بخشی‌نگری است، اگر هر نماینده یا هر مسئولی به فکر منطقه خودش است و با تغییر جایگاهش نظرش هم عوض می‌شود، این بخشی‌نگری ریشه در افکار ما دارد.»

معاون پژوهش و فناوری وزارت علوم در ادامه سخنان خود خطاب به دانشجویان و اساتید علوم انسانی گفت: «انتشار کتاب اتفاق خوبی است اما خواهش می‌کنم خروجی فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و مطالعات علوم انسانی خود را تا آنجا که

دکتر ضرغام در جشنواره قدردانی از رساله‌ها و پایان‌نامه‌های برتر علوم انسانی

نباید از پژوهش و جایگاه سرمایه‌های انسانی‌مان غافل باشیم

دکتر نصرت‌الله ضرغام، (رئیس صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران)، با ابراز خرسندی از حضورش در این جشنواره گفت: «در دنیای امروز فکر و ایده ارزش‌والایی دارد. قرن حاضر قرن فکر، تحلیل و اندیشه است ما باید به سوی خلاقیت و نوآوری حرکت کنیم، باید بینیم در جهانی که امپراطوری فکری حاکمیت دارد در چه جایگاهی قرار داریم. باید برای خودمان ایده داشته باشیم و برای آن ارزش‌گذاری و تجاری‌سازی انجام دهیم و زمینه سرمایه‌گذاری برای ایده‌ها را به خوبی فراهم کنیم.»

ضرغام ادامه داد: «مردم ما ظرفیت علمی بالایی دارند. ما می‌خواهیم در جهان کنونی اثرگذار باشیم چون در گذشته یکی از ۴ تمدن بزرگ دنیا بوده‌ایم و این ظرفیت هنوز هم نزد مردم و کودکان ما وجود دارد. امروزه کشورها پیشتازی در علم را برابر با ابرقدرتی می‌دانند و برای آن سرمایه‌گذاری می‌کنند. چین به اندازه کل آمریکا و کشورهای اتحادیه اروپا سرمایه‌گذاری کرده و ۲۵ درصد دارایی فکری جهان را داراست. ژاپن، اتحادیه اروپا و برخی کشورهای دیگر برای توسعه و پژوهش اعتبار خاصی قائل هستند و...»

وی با اشاره به ارزش ۲۱ هزار میلیارد دلاری ایده‌پردازی در جهان، چگونگی ارزش‌گذاری، سرمایه‌گذاری و فراهم کردن بسترهای حقوقی در این زمینه را مهم برشمرد و گفت: «آمریکا بعد از جنگ جهانی دوم به جایگاه علم در پیشرفت کشورها پی برد ما هم باید با آگاهی از این مسائل بیکار ننشینیم و درک علمی مردم را بالا ببریم ضمن اینکه وظیفه بنیاد علم ایران نیز حمایت از فناوری و نوآوری است.»

ضرغام افزود: «ما رسالت داریم که از توسعه نوآوری و فناوری در کشور حمایت کنیم، حمایت از پژوهشگر آینده و وظیفه ما است، ما حمایت و کمک به زیرساخت‌های علم و فناوری در کشور را از اولویت‌های کاری مان می‌دانیم و می‌خواهیم با جامعه بهترین تعامل را داشته باشیم چون با مردمی‌سازی دانش، جامعه‌ای فرهیخته خواهیم داشت که می‌درخشند.»

رئیس صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران با بیان اینکه ابعاد نرم کمک به زیرساخت‌های علم و فناوری کشور مورد توجه قرار نمی‌گیرد، کمک به رشد علمی مردم را حرکتی در راستای تقویت این زیرساخت‌ها برشمرد و اظهار کرد: «در این خصوص برنامه‌هایی تدوین شده است که ما نباید از نقش سرمایه‌های اجتماعی مان در امید دادن به مردم غافل بمانیم. آیا جوان‌هایی که امیدوار نباشند، می‌توانند ایده‌پرداز، خلاق و نوآور باشند؟ جوان ما باید امید داشته باشد تا بتواند خلاق باشد. علوم انسانی هم یکی از مهم‌ترین سرمایه‌هایی است که می‌تواند این مهم را رقم

بزند. در ضمن ما نباید از ارزش و جایگاه سرمایه‌های انسانی‌مان غافل باشیم.»
ضرغام در ادامه مردمی‌سازی دانش و رشد سواد علمی را سازندهٔ جامعهٔ فرهیخته و تمدن‌ساز دانست و افزود: «رشد درک علمی مردم بین علما و اساتید هم‌افزایی ایجاد می‌کند که این در همهٔ ابعاد کشور تاثیرگذار است.»
وی موضوعیت برخی برنامه‌های صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور برای رشد درک علمی مردم را مدیریت خانواده با تمرکز بر رشد و پرورش استعدادها، نقش سرمایه‌های اجتماعی در سرنوشت فرد و جامعه، خانواده و محیط زیست، حمایت از علوم پایه و ریاضیات اعلام کرد و افزود: «نسل اول دانشگاه‌ها آموزشی و نسل دوم‌شان؛ آموزشی و پژوهشی بود که دانشگاه‌های نسل سوم به دانشگاه‌های کارآفرین تبدیل شده‌اند. نسل چهارم دانشگاه‌ها باید معرفت‌گرا باشند چون جهان کنونی با رشد علم به اهداف متعالی دست نیافته است. جهان آرامش و صلح می‌خواهد. با وجود پیشرفت‌های علمی، خاورمیانه به خاک و خون کشیده شده و آفریقا هم به گونه‌ای دیگر دچار مشکل شده است.»

رئیس صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران از عقد قرارداد این صندوق با آموزش و پرورش خبر داد و گفت: «محموریت این قرارداد، آموزش کارآفرینی به دانش‌آموزان، آموزش ساده روش تحقیق، حمایت از مطالعات تیمی و غیره... است. ما باید به دانش‌آموزان‌مان هم خلاقیت، ایده پروری و جسور بودن را آموزش دهیم. کار ما برای ۱۳ میلیون دانش‌آموز کل کشور آغاز شده است.»

ضرغام همچنین بر رشد معرفت و استعدادیابی در مهدکودک‌ها تاکید کرد و افزود: «بخشی دیگر از برنامه‌های ما به حمایت از علوم پایه و ریاضیات اختصاص دارد. مریدان مهدکودک‌های ما باید بلد باشند در ادامه کار خانواده‌ها، چگونه استعدادهای کودکان را پرورش دهند. ما خانه‌های ریاضیات را هم مورد حمایت قرار می‌دهیم. ما نیاز به آزمایشگاه‌های مرجع داریم.»

وی تأکید کرد: «ما از دانشجویان، کارشناسان و پژوهشگران حمایت می‌کنیم. دانشجویان کارشناسی ارشد می‌توانند همراه استادان به عنوان همکار در پروژه‌هایی که ما مصوب می‌کنیم، همکاری داشته باشند و مشارکت کنند. امروز دنیا بر روی تحقیقات بنیادی نیز سرمایه‌گذاری کرده است. ما حدود ۱۰۰ هزار نفر دانشجوی دکتری داریم که ظرفیت خوبی است.»

رئیس صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور در پایان ضمن اعلام تشکیل کارگروه فرارشته‌ای علوم انسانی در صندوق حمایت، تاکید کرد: «چتر حمایتی ما گسترده شده است و هر سال میزان حمایت ما از توسعه علم بیشتر خواهد شد که ۳۱ استان از حمایت‌های ما آگاهی دارند. ما به دنبال تحقیقات تعقل‌آفرین هستیم تحقیقاتی که بتواند دنیا را به لحاظ تغییرات علمی متحول کند.»

دکتر قبادی: جشنواره پایانه‌های برتر، باید تبدیل دانش به ثروت را در حوزه علوم انسانی تقویت کند

دکتر قبادی، رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ابتدا به مناسبت روز شهید چند بیتی از حضرت حافظ تقدیم حضار کرد و گفت: «منطق برگزاری جشنواره قدردانی از پایان‌نامه‌ها و رساله‌های برتر علوم انسانی در زمینه تولید و اشتغال، اقدامی ترویجی در خدمت تحقق رویکرد کاربردی بر مبنای نگرش راهبردی برنامه توسعه پژوهشگاه است، برای روشن‌تر شدن این گزاره بهتر است به گذشته، حال، و آینده این جشنواره و نیز به نسبت میان علوم انسانی و مقوله کاربرد و فناوری و نوآوری در مسیر تولید و اشتغال نظری داشته باشیم. در گذشته رابطه‌ای بسیار ضعیف و پر ابهام میان دو مقوله فوق برقرار بود.»

دکتر قبادی برنامه توسعه پژوهشگاه علوم انسانی و اجتماعی کاربردی را منشأ نوآوری و خلاقیت و فناوری‌سازی علوم انسانی حرکت به سمت تصویری باورمندانه و گفتمانی در کاربردی‌سازی علوم انسانی دانست و گفت: «برگزاری همین جشنواره که با مشارکت بیش از ۴۰ دانشگاه و ده‌ها دستگاه اجرایی مرتبط انجام شده نشانگر بالقوه بودن وضعیت فعلی و عزم راسخ در ساختن آینده‌ای بالنده است.»

برنامه‌هایی همچون تشکیل دبیرخانه دائمی، اقدام اولیه برای تأسیس مرکز رشد علوم انسانی، از برنامه‌های آتی پژوهشگاه دانست و گفت: «اقتصاد مقاومتی و نسبت میان علوم انسانی و تولید و اشتغال امری دائمی است. با توجه به تأکید مقام معظم رهبری این جشنواره برگزار می‌شود؛ اما ماهیت موضوع، امری دائمی و پیوسته است. از همین روی، پژوهشگاه اقدام به تأسیس دبیرخانه دائمی کرده است. دبیرخانه قصد دارد با مدد همفکری دانشمندان، این مقوله‌ها را بکاود و درباره آنها به مسؤولان ذی‌ربط پیشنهادها و راهکارهای متناسب عرضه کند.»

۱. در برخی از رشته‌های دانشگاهی مشاهده می‌گردد که عملاً کشش و نیاز بازار کار آن قدرها نیست که تمام فارغ التحصیلان را جذب کند. تنها راه ایجاد بازارهای جدید و خلاق و مرتبط با دانش آنهاست. کارآفرینی‌ای که مبتنی بر دانش و دانایی باشد.

۲. هر چند که در نسل‌های جدید دانشگاهی دانشگاه‌ها جایگاه آموزش و پژوهش تنها نیستند و نهادی برای کارآفرینی و رشد اقتصادی هم به حساب می‌آیند. پارک‌های علم و فناوری، مراکز رشد و شرکت‌های دانش‌بنیان محصول این دسته سوم و چهارم از دانشگاه‌هاست. عناوینی که هرچند به گوش آشناست اما مورد استقبال دانشجویان حوزه‌های

علوم انسانی نیست و ایشان این محافل را و این امکانات جدید را با خویشتن و نوع تحصیلشان غریبه می‌دانند. دبیرخانه باید با پی‌جویی مداوم فرهنگ ترویجی‌سازی علم، استقبال از تبدیل دانش به ثروت را در حوزه علوم انسانی تقویت کند.

۳. در تعاریف رسمی ما از اشتغال بخش زیادی از محصلین و زنان در زمره جمعیت فعال یا حتی بیکار قرار نمی‌گیرند. اما در میان همان بخشی که مطابق تعریف جویای کارند و یا مشغول کارند، شاغلین کسانی هستند که در هفته منتج به آمارگیری، حداقل یک ساعت کار درآمدزا داشته باشند. با جود همه این تعاریف سهل‌گیرانه برای بیکاری، بازهم درصد بالایی از جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله ما بیکارند. مطابق آمار سرشماری اخیر ۲۵ درصد از جوانان این سن و ۱۱٫۹ درصد از کل سنین بیکارند. از میان جمعیت بیکار حدود ۷ درصد دارای مدرک دانشگاهی ارشد و بالاتر و حدود ۳۷ درصد فوق دیپلم و لیسانس هستند.

در واقع حدود نیمی از بیکاران را فارغ‌التحصیلان دانشگاهی تشکیل می‌دهند. ۴. اشتغال رشته‌های علوم انسانی تا حدود زیادی وابسته به استخدام‌های دولتی اند و مهارت و آموزش‌های آنان کمتر اجازه می‌دهد در بخش‌های خصوصی و غیر دولتی مشغول به کار شوند.

۵. از نگاهی می‌توان اقتصاد مقاومتی را الگوی عملی متناسب با نیازهای کشور، متکی به امکانات داخلی (درونزا)، متعامل با اقتصادهای جهانی (برونزا)، اقتصادی مردم بنیاد و برپایه دانش (دانش بنیاد) در نظر گرفت. اقتصادی مبتنی بر تولید ثروت و توزیع صحیح و عدالت محور. این دیدگاه با انسجام ملی رابطه دارد و از بازوهای قدرت هر جامعه ای می‌تواند باشد. قدرتی که منجر به ارتقای امنیت عمومی و کاهش مشکلات و آسیب‌های اجتماعی خواهد شد.

۶. از طرفی دیگر بیکاری فارغ‌التحصیلان و قشر تحصیل کرده که جوانان و سرمایه‌های اجتماعی هستند ناامیدی و بی‌انگیزی در کشور را دامن می‌زند. دور باطل بی‌انگیزی و از حرکت ایستادن از این طریق اتفاق خواهد افتاد. لذا دبیرخانه می‌خواهد با نگاهی بین‌رشته‌ای و با همفکری دستگاه‌های ذی‌ربط در این باره هشدار لازم را بدهد. در پایان با ذکر نام آثار برتر، نشانه‌های تحوّل و دگرگونی، انگیزه و عزم برای حرکت مجموعه علوم انسانی به سوی تبدیل دانش به ثروت، بهره‌گیری از دانش‌های علوم انسانی برای حل مسائل و مشکلات اجتماعی را می‌توان ملاحظه کرد و با تدبیر شایسته به آینده امیدوار بود.

برگزیدگان

کارگروه اول

- * ارزیابی تأثیر خصوصی‌سازی بر عملکرد مالی و اقتصادی شرکت‌های واگذار شده در ایران (شایسته تقدیر ارشد اقتصاد) بهروز عباس زاده/ علوم اقتصادی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی/ ارشد سال ۹۰
- * تحلیل اثرات بهره‌وری و تجارت بر اشتغال صنایع کارخانه‌ای ایران (شایسته تقدیر ارشد اقتصاد) محمد فرزانه/ علوم اقتصادی اصفهان/ ارشد سال ۹۰
- * شناسایی و طبقه‌بندی الزامات ورود موفق به بازار (مورد مطالعه شرکت های دانش محور با تکنولوژی پیشرفته) (شایسته تقدیر ارشد مدیریت) سید امیرحسین طیبی ابوالحسنی/ مدیریت اجرایی دانشگاه شهید بهشتی/ ارشد سال ۹۵
- * تدوین چارچوبی جهت تحلیل فرصت‌های کسب و کار فیما بین ایران و فرانسه (برگزیده دکتری مدیریت) دکتر احسان سلطانی فر/ مدیریت بازرگانی دانشگاه تهران/ دکتری سال ۹۵
- * طراحی و تبیین مدل راهبردی رقابت‌پذیری برند برای ورود به بازارهای بین‌المللی (مورد مطالعه: صنایع غذایی کشور) (شایسته تقدیر دکتری مدیریت) دکتر مهدی دهقانی سلطانی/ مدیریت دانشگاه سمنان/ دکتری سال ۹۶
- * شناسایی عوامل اثرگذار بر تغییر رفتار مصرف کنندگان نسبت به کالای ملی با رویکرد بازاریابی اجتماعی در راستای اقتصاد مقاومتی (مورد مطالعه: صنعت پوشاک) (شایسته تقدیر ارشد مدیریت) حسنعلی محسنی/ معارف اسلامی و مدیریت دانشگاه امام صادق/ ارشد سال ۹۶
- * ارزیابی واکنش رفتاری سهام‌داران (بیش واکنشی و کم واکنشی) و راهبردهای سرمایه گذاری در بورس اوراق بهادار (شایسته تقدیر دکتری مدیریت) دکتر مهدی معدن‌چی‌زاج/ مدیریت بازرگانی/ دانشگاه آزاد واحد علوم تحقیقات/ دکتری سال ۹۳

کارگروه دوم

- * بررسی نیازهای آموزشی دانشجویان تحصیلات تکمیلی علوم انسانی در حوزه قابلیت‌های عام اشتغال‌زای مورد انتظار بازار کار (شایسته تقدیر ارشد علوم تربیتی) فاطمه خوشنویسان/ علوم تربیتی دانشگاه اصفهان/ ارشد سال ۹۲
- * مطالعه مردمنگاره مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها در ادراک مردم جامعه ساکن در پیرامون منطقه ویژه انرژی پارس (عسلویه) (شایسته تقدیر دکتری جامعه‌شناسی) دکتر مهتا بذرافکن/ جامعه‌شناسی شیراز/ دکتری سال ۹۴
- * برنامه‌های توسعه و انسجام ساختاری در جمهوری اسلامی ایران (شایسته تقدیر دکتری علوم سیاسی) دکتر حمید سجادی/ علوم سیاسی دانشگاه تهران/ دکتری سال ۹۳

کارگروه سوم

در این کارگروه برگزیده‌ای نداشتیم.

کارگروه چهارم

- * مدل‌سازی نوای گفتار در سیستم‌های تبدیل متن به گفتار فارسی (شایسته تقدیر دکتری زبانشناسی) دکتر مرتضی طاهری اردلی/ زبان‌شناسی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی/ دکتری سال ۹۴

اساتید برگزیده در حوزه تولید و اشتغال

- * دکتر حسن طائی (رئیس دانشکده برنامه‌ریزی و توسعه اقتصادی دانشگاه علامه طباطبایی و دانشیار)
- * دکتر محمدعلی مرادی (دانش آموخته اقتصاد و استاد درس کارآفرینی دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران)
- * دکتر سیدمصطفی رضوی (دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران (مؤسس)

دیدار اعضای هیأت رئیسه پژوهشگاه با دانشجویان

اعضای هیأت رئیسه پژوهشگاه صبح روز یکشنبه ۱۳ اسفند ۹۶ با هدف آشنایی با مسائل و مشکلات دانشجویان و کمک به رفع آنها، طی جلسه‌ای صمیمی در ساختمان تحصیلات تکمیلی با دانشجویان و نمایندگان آنها دیدار کردند. در این نشست، دانشجویان پژوهشگاه ضمن توضیح برخی مسائل در حوزه آموزشی و رفاهی، پیشنهادهایی را جهت ارتقاء در این زمینه‌ها و گسترش همکاری‌های علمی و پژوهشی با سازمان‌های دیگر ارائه کردند و اعضای هیأت رئیسه نیز ضمن ارائه توضیحاتی درباره مسائل موجود، بر ضرورت پیگیری مسائل تاکید کردند.

تسلیت

جناب آقای جمال لسانی

جناب آقای بهنام لسانی

مصیبت وارده درگذشت پدر گرامی‌تان را تسلیت عرض کرده، از خدای سبحان، برای آن مرحوم علو درجات و برای جنابعالی و خانواده محترم صبر جمیل و اجر جزیل مسألت داریم.

سرکار خانم دکتر نعیمی

فقدان مادر بزرگوارتان ما را سخت اندوهگین ساخت، غفران و رحمت الهی برای آن عزیز از دست رفته و سلامتی و طول عمر با عزت برای سرکارعالی از پروردگار متعال خواهانیم.

تجلیل پژوهشگاه علوم انسانی از تلاش‌های علمی استاد انوری

هفتمین مراسم گرامیداشت علامه علی اکبر دهخدا و بزرگداشت دکتر حسن انوری عصر روز دوشنبه ۷ اسفند ماه ۱۳۹۶ برگزار شد.

در این مراسم که با تلاش مؤسسه لغتنامه دهخدا و مرکز بین‌المللی آموزش زبان فارسی در محل این مؤسسه برگزار

شد، دکتر حسینعلی قبادی، رئیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ضمن تجلیل از تلاش‌ها و خدمات علمی دکتر حسن انوری هدیه‌ای به رسم یادبود به این استاد ارزشمند زبان و ادب فارسی تقدیم کرد.

این مراسم با حضور احمد مسجدجامعی عضو شورای شهر تهران و عضو شورای عمومی بنیاد حامیان دهخدا و رئیس مؤسسه دهخدا و همچنین تعداد زیادی از نویسندگان، ادبا و هنرمندان همچون شفیعی کدکنی، ایرج شهبازی، شهرام ناظری و... برگزار شد.

کتاب «چشم‌اندازهای فرهنگ معاصر ایران»

برترین‌های پژوهش فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی روز سه‌شنبه (۸ اسفندماه) طی مراسمی با حضور معاون امور فرهنگی این وزارتخانه در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات معرفی شدند.

در مراسمی که با حضور محسن جوادی (معاون امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی)، محمد سلگی (رئیس پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات) و مسئولان این پژوهشگاه در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات برگزار شد، کتاب دو جلدی دکتر نعمت‌الله فاضلی (عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)، به عنوان پژوهش بنیادی برتر انتخاب شد.

بر اساس این خبر در بخش پژوهش‌های بنیادی؛ طرح «تأثیر فضای محیطی بر تحولات فرهنگی؛ مورد ایران پساچنگ» اثر مرتضی مردی‌ها و همچنین کتاب دو جلدی «چشم‌اندازهای فرهنگ معاصر ایران» اثر نعمت‌الله فاضلی عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی بطور مشترک به عنوان برگزیده معرفی شدند.

«تاریخ اجتماعی و چشم انداز جامعه‌ای به گذشته»

دهمین نشست تخصصی از سلسله نشست‌های مطالعات تاریخ اجتماعی به همت انجمن ایرانی تاریخ و پژوهشکده تاریخ پژوهشگاه در تاریخ دوشنبه ۷ اسفندماه ۱۳۹۶ در محل سالن اندیشه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی برگزار شد. این نشست با عنوان «تاریخ اجتماعی و چشم‌انداز جامعه‌ای به گذشته» توسط دکتر زهیر صیامیان ارائه گردید.

صیامیان گفت: «جدی‌ترین شکل تاریخ اجتماعی به شکل رشته منظم به

سال ۱۹۷۰ برمی‌گردد. از اواخر قرن نوزدهم با تغییراتی که در فضای جامعه مدرن اروپایی پدید آمد، با نگاه جدید به موضوعات تاریخی جامعه مدرن، مدلی از تاریخ اجتماعی و اقتصادی شکل گرفت و در مکتب آنال جلوه‌گر شد. رویکرد میان رشته‌ای مدنظر قرار می‌گیرد. با سبقه تقریباً یک قرن، هنوز ادبیات روش‌شناسی تاریخ اجتماعی به پایان نرسیده است و در حال تحول است با نسل‌های متفاوت تاریخ اجتماعی سرو کار داریم. تاریخ اجتماعی در حال تغییر از رویکرد اقتصادی و اجتماعی به رویکرد اجتماعی و فرهنگی است. مهمترین موضوع تاریخ اجتماعی، جامعه است اما نه از نگاه نخبگانی بلکه تاریخ از پایین که مهمترین موضوع تاریخ اجتماعی است. ادبیات این رشته در کشور ما چگونه است؟ چه جایگاهی دارد؟ اهمیت و ضرورتش چیست؟

مقولات اجتماعی متعدد از جرم و جنایت تا احساس و حواس، جمعیت، زنان و کودکان و نظایر آنها. تاریخ اجتماعی البته تاریخ از بالا به پایین را نیز مدنظر قرار می‌دهد. متغیر دیگری که مدنظر تاریخ اجتماعی است این است که موضوعات تاریخ اجتماعی نتیجه برهم کنش میان اقتصاد، سیاست، حوزه نخبگانی و فرهنگ است. تاریخ اجتماعی چون در ابتدا تا حدی در سنت مارکسیستی شکل می‌گیرد تا حدودی نگاه ساختارگرایانه برای تبیین موضوعات تاریخی دارد. موضوع تغییر در تاریخ اجتماعی مهم است. این متغیر با بازتعریف رویکرد مارکسیستی مدنظر قرار دارد. منظور از چشم‌انداز جامعه‌ای چیست؟ اریک هابز بام در سال ۱۹۷۰ ایده‌ای را مطرح می‌کند و تا مدت‌ها پیشران حوزه تاریخ اجتماعی است. او سعی می‌کند چشم انداز جدیدی را برای تاریخ اجتماعی فراهم آورد. نگرش جامعه‌ای را در مقابل نگرش طبیعت انگار به گذشته می‌توان قرار داد. گذشتگان جامعه را شی انگارانه، مکانیکی و غیر پویا در نظر می‌گیرند. در رویکرد جامعه‌ای، به گروه‌های اجتماعی و به نقش آنها توجه می‌شود. موضوعی مانند کارگران و کودکان و زنان جامعه را متنوع تعریف می‌کند. هر چقدر ادراک ما از جامعه متفاوت‌تر باشد انتخاب موضوع تاریخ اجتماعی نیز متنوع می‌شود. مثلاً در موضوع تاریخ اجتماعی جنگ، به‌جای پرداختن به سرداران، می‌توان به سربازان پرداخت. تاریخ اجتماعی با چشم‌انداز جامعه‌ای با بازشناسی موضوعاتی که در جامعه وجود دارند، همه مردم را هدف خود قرار می‌دهد. جزءها و گروه‌های اجتماعی را مدنظر قرار می‌دهد. به لحاظ رویکرد، روش چشم‌انداز جامعه‌ای به رویکرد برساخت‌گرایی و شکل‌گیری مناسبات اجتماعی گروه‌های مختلف از منظر تاریخ از پایین نگاه می‌کند. تحول، انسان و زمان سه رکن اصلی تاریخ است. جامعه را نوعی از گروه‌بندی‌های اجتماعی در نظر بگیریم ادراک ما از مورخی که کار اجتماعی انجام می‌دهد متفاوت خواهد بود. رویدادهای گذشته و کنش‌گران و تبیین‌ها و ساختارها و مقوله زمان که رویدادها را در آن تبیین می‌کنیم، در رویکرد جامعه‌ای نسبت به رویکردهای سنتی و غیرجامعه‌ای متفاوت خواهد بود. مثلاً اگر بخواهیم به تحولات کشاورزی در دوره قاجار بپردازیم آیا ادراک یک کشاورز از زمان با ادراک یک صنعتگی از زمان و یا یک دیوان‌سالار از زمان یکی است؟ نوع مواجهه ما با سوژه و تبیین علی معنادار با این رویکرد متفاوت خواهد بود. موقعیت هستی‌شناختی سوء شناسا از موضوع متفاوت خواهد بود.

گزارش فعالیت‌های بین‌المللی پژوهشگاه علوم انسانی

دفتر همکاری‌های علمی و بین‌المللی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی از دفاتر زیرمجموعه ریاست است که ضمن انجام امور اداری روزمره در اموری که به تعاملات پژوهشگاه با نهادهای پژوهشی، آموزشی و اجرایی داخلی و خارجی مربوط است، طراح و پی‌گیر سیاست‌ها و برنامه‌هایی به منظور توسعه مناسبات با دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی و پژوهشی داخلی و خارجی و بهره‌برداری مؤثر از این مناسبات به شمار می‌رود. هدف اصلی و کلیدی دفتر عبارتست از کمک به تقویت علمی و ارتقای اعتبار پژوهشگاه در عرصه داخلی و بین‌المللی. این دفتر در سال ۱۳۹۶ در بخش‌های مختلفی مثل شرکت اعضای هیأت علمی در کنفرانس‌ها و همایش‌های بین‌المللی، حضور اساتید خارجی در پژوهشگاه و انعقاد تفاهم‌نامه‌ها و قراردادهای همکاری بین پژوهشگاه و نهادهای خارجی فعالیت داشته است که در ادامه به آنها خواهیم پرداخت.

شرکت اعضای هیأت علمی پژوهشگاه در کنفرانس‌های خارجی

* دکتر مصطفی عاصی، رئیس پژوهشکده زبان‌شناسی: سخنرانی، برگزاری کارگاه و نیز تبادل نظر درباره مسائل زبان‌شناسی پیکره‌ای، فرهنگ‌نگاری و زبان فارسی در گروه زبان‌شناسی دانشگاه اوپسالا سوئد (شهریور ۱۳۹۶).

* شرکت دکتر سید جواد میری، در کنفرانس علمی بین‌المللی «انقلاب و تحول در اندیشه‌ها و تاریخ اسلام» که با همکاری «بنیاد مطالعات اسلامی روسیه» و «انستیتو فلسفه آکادمی علوم روسیه» در مسکو برگزار شد (مهر ۱۳۹۶).

* دکتر بدالله رفیعی، عضو هیأت علمی پژوهشکده زبان و ادبیات: شرکت و سخنرانی در «سومین همایش مجمع علمی و دانشگاهی ایران و جهان عرب برای گفتگوهای فرهنگی» در تونس (آبان ۱۳۹۶).

* دکتر فروغ پارسا (مسئول پژوهشکده مطالعات قرآنی و رئیس انجمن ایرانی مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی)، دکتر احمد پاکتچی (عضو هیأت علمی وابسته پژوهشکده مطالعات قرآنی) و دکتر محسن قاسم پور (نایب رئیس انجمن ایرانی مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی): برگزاری کارگاه آموزشی با عنوان: تحقیقات تفسیری - هرمنوتیکی از دیدگاه اسلام و مسیحیت در دانشگاه پادربورن آلمان (آبان ۱۳۹۶).

حضور اساتید خارجی در پژوهشگاه

* سخنرانی پروفسور فرانتس گرُنه استاد کلژ دو فرانس در تاریخ ۱۳۹۶/۷/۱۵.

* دیدار ریاست پژوهشگاه با دکتر نوری تیناز نماینده دانشگاه مرمره ترکیه در تاریخ ۱۳۹۶/۷/۲۳.

* برگزاری جلسه پرسش و پاسخ اعضای پژوهشکده علوم اجتماعی با دکتر ژان بشلر در تاریخ ۱۳۹۶/۸/۷.

* سخنرانی دکتر جین اکستام استاد دانشگاه استفلد نورژ در تاریخ ۱۳۹۶/۹/۵ با عنوان «آموزش زبان خارجی با تاکید بر فرهنگ بومی».

* دیدار دکتر محمد قشیش از دانشگاه دولتی مراکش از پژوهشگاه در تاریخ ۲ تا ۷ دیماه ۱۳۹۶

* سخنرانی دکتر سباستین هاینه با عنوان «شیوه‌ها و روش‌های تحقیق در گویش‌های ایرانی»، (بهمن ۱۳۹۶).

* دوره درسگفتار زبانشناسی تاریخی با تدریس دکتر آندریاس وایبل، عضو هیأت علمی دانشگاه فرانکفورت آلمان و استاد مدعو دانشگاه تهران. این دوره از بهمن ۹۶ آغاز شده و تا تیرماه ۹۷ ادامه دارد.

تفاهم‌نامه با دانشگاه‌های خارجی

- * مرکز دین‌پژوهی تطبیقی دانشگاه پادربورن آلمان
- * دانشگاه علوم اسلامی لبنان
- * دانشگاه مرمره ترکیه
- * دانشگاه مطالعات زبان‌های خارجه بوسان، کره جنوبی
- * مرکز مطالعات شرق‌شناسی آلمان در بیروت لبنان
- * دانشگاه مطالعات خارجه هانکوک، کره جنوبی

شرکت در همایش‌ها، کارگروه‌ها

* اولین کارگروه ملی هماهنگی و پیگیری همکاری‌های علمی با کشور ارمنستان در دی‌ماه سال ۹۶ به منظور توسعه همکاری‌های علمی با دانشگاه‌ها و مراکز علمی این کشور تشکیل شد. در این کارگروه معاون بین‌الملل وزارت علوم، همراه با مدیران و کارشناسان ارشد اداره همکاری‌های علمی بین‌المللی دانشگاه‌های سراسر کشور، به بحث و تبادل نظر پیرامون راهکارهای توسعه همکاری‌های علمی با کشور ارمنستان پرداختند.

نشست مدیران روابط بین الملل دانشگاه‌ها به منظور برگزاری روز علم ایران و آلمان

نشست مدیران روابط بین الملل دانشگاه‌ها به منظور برگزاری روز علم ایران و آلمان و تبادل نظر و بیان دیدگاه‌ها در این زمینه در روز ۱۶ بهمن ۹۶ در وزارت علوم تحقیقات و فناوری برگزار شد. در این دیدار مدیر دفتر همکاری‌های علمی و بین‌المللی پژوهشگاه به همراه کارشناس این دفتر حضور یافتند و به طرح دیدگاه‌های خود در خصوص لزوم شرکت چستن پژوهشگاه در این رویداد پرداختند. در پی این جلسه، امکان حضور رسمی پژوهشگاه در روز علم ایران و آلمان میسر گشت.

* همایش روز علم ایران و آلمان

همایش روز علم ایران و آلمان در روزهای هشتم و نهم اسفندماه ۹۶ در دانشگاه علم و صنعت برگزار شد. در این همایش، مقامات بلندپایه وزارت علوم به همراه سفیر آلمان و حدود شصت استاد آلمانی به نمایندگی از دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی کشور آلمان شرکت داشتند. تبادل استاد و دانشجو و برگزاری نشست و کنفرانس با دانشگاه‌های آلمان از جمله موضوعاتی بودند که با نمایندگان دانشگاه‌های آلمان مورد مذاکره قرار گرفت؛ همچنین مذاکراتی با مرکز پژوهش‌های خاورمیانه دانشگاه‌های ماربورگ و هاینریش هاینه دوسلدورف و بنیاد هومبولت و موسسه لابنیتز صورت پذیرفت.

چهارمین دوره‌ی هم‌اندیشی جایگاه مطالعات قرآنی در تحول علوم انسانی «مبانی زبان‌شناختی - اصطلاح‌شناختی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای»

چهارمین دوره‌ی هم‌اندیشی جایگاه مطالعات قرآنی در تحول علوم انسانی توسط پژوهشکده مطالعات قرآنی در تاریخ ۱۳۹۶/۱۱/۲۸ در سالن حکمت پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگ برگزار شد. این همایش از سال ۹۳ تاکنون به صورت سالیانه برگزار شده است. در اولین سال برگزاری، این هم‌اندیشی با عنوان کلی «جایگاه مطالعات قرآنی در تحول علوم انسانی» و به صورت پیش همایش برگزار گردید. در سال ۹۴، عنوان تخصصی «مبانی معرفتی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای» برای همایش در نظر گرفته شد و سال ۹۵ نیز همایش با عنوان «روش‌شناسی مطالعات میان‌رشته‌ای قرآن کریم» برگزار شد.

در ادامه این روند، کمیته علمی همایش پس از بررسی و مسأله‌شناسی دقیق‌تر، «مبانی زبان‌شناختی - اصطلاح‌شناختی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای» را به عنوان موضوع تخصصی هم‌اندیشی جایگاه مطالعات قرآنی در تحول علوم انسانی در سال ۹۶ انتخاب کرد.

همایش از ساعت ۹ تا ۱۸ در چهار پنل برگزار گردید. در مراسم افتتاحیه که با تلاوت قرآن مجید و سرود ملی همراه بود، دکتر سید محمد هادی‌گرامی به‌عنوان دبیر اجرایی این دوره، با بیان سخنانی در اهمیت و ضرورت این گونه همایش‌ها و با اشاره به برنامه‌های همایش، برنامه را آغاز نمود.

بعد از آن، دکتر پاکتچی به عنوان مدیر علمی هم‌اندیشی به شرکت‌کنندگان در این دوره از همایش خیرمقدم گفته و به اهداف برگزاری آن اشاره کرد.

دبیر اولین نشست همایش با عنوان «جایگاه و فلسفه اصطلاح در گفتگوهای علمی» دکتر آزیتا افراشی بود و سخنرانان این نشست به ترتیب، دکتر مصطفی عاصی (استاد پژوهشکده زبان‌شناسی پژوهشگاه علوم انسانی)، دکتر فروغ پارسا (رئیس پژوهشکده مطالعات قرآنی پژوهشگاه علوم انسانی) و دکتر احمد پاکتچی (عضو هیأت علمی وابسته پژوهشکده مطالعات قرآنی) بودند.

عنوان سخنرانی دکتر عاصی «اصطلاح‌شناسی و فرهنگ‌نگاری» بود. وی با معرفی دو حوزه اصطلاح‌شناسی و فرهنگ‌نگاری گفت: «این حوزه تفاوت‌ها و شباهت‌های زیادی با هم دارند و می‌توان پیشینه این دو حوزه را در ایران و جهان مورد بررسی قرار داد.» وی سپس با مروری بر پیشینه این دو حوزه در ایران، گفت: «پیشینه فرهنگ‌نگاری در ایران از قدمت زیادی برخوردار است و حتی به دوره ساسانیان می‌رسد. وی پیشینه اصطلاح‌شناسی را نیز در ایران از قرن چهارم هجری برشمرد.»

دکتر فروغ پارسا، سخنران دوم نشست اول، در سخنرانی خود با عنوان «ضرورت کاوش در مبانی اصطلاح‌شناختی مطالعات میان رشته‌ای» گفت: «امروزه ضرورت تولید علم و گسترش افق‌های دانش در همه حوزه‌ها به ویژه حوزه مطالعات قرآنی، رویکرد مطالعات میان رشته‌ای را اجتناب ناپذیر کرده است و مطالعه میان رشته‌ای به معنای تلفیق دانش، روش و تجارب دو یا چند حوزه‌ی علمی ضرورت پیدا کرده است.»

وی مهم‌ترین اولویت‌های مطالعات میان رشته‌ای را کاوش در مبانی اصطلاح‌شناختی و زبان‌شناختی دانش‌هایی که در ارتباط میان‌رشته‌ای با یکدیگر هستند، دانست و با اشاره به این مسأله که عدم توجه به ارتباط زبان و فرهنگ و معنای اصلی مفاهیم در ترجمه و نیز عدم توجه به معنای اصیل یک اصطلاح در یک دانش خاص از آسیب‌های جریان مطالعه میان‌رشته‌ای است؛ بر ضرورت توجه به مبانی اصطلاح‌شناختی دانش‌ها تأکید کرد.

آخرین سخنران نشست اول، دکتر احمد پاکتچی در مورد «اصطلاحات متن‌بنیاد و اندیشه‌بنیاد در مطالعات قرآنی و جایگاه آن در تبادل علوم» سخن گفت. وی با تأکید بر این مسأله که اصطلاحات قرآنی ماهیتی دینی‌داری دارند، با بیان یک مثال این مسأله را تبیین کرد و گفت: «برخی از اصطلاحات قرآن مانند محکم و متشابه برگرفته از آیه ۷ سوره آل عمران، در فضای اندیشگی قرآنی با چالش‌های فراوانی روبه‌روست و برخی اصطلاحات با وجود داشتن جایگاه روشن در حیطه نظریه و اندیشه با چالش مفهوم‌یابی و مصداق‌یابی در قرآن روبه‌روست که از آن جمله مجاز است.»

نشست دوم همایش با عنوان «ابعاد زبان‌شناختی مطالعات میان‌رشته‌ای علوم انسانی» که دبیر آن دکتر رهنما و سخنرانان دکتر حسن بشیر، دکتر قاسم درزی و دکتر آریتا افراشی، بعد از پرسش و پاسخ و استراحتی کوتاه، در نوبت دوم صبح برگزار شد.

«فرایند ساخت معنا در تحلیل گفتمان: مطالعه‌ای میان رشته‌ای»، عنوان سخنرانی دکتر حسن بشیر بود. دکتر بشیر معنا را در فرایند ساخت گفتمان و تحلیل گفتمان دارای نقش اساسی دانست و گفت: «در حقیقت، معنا روح گفتمان است و روش تحلیل گفتمان دست‌یابی به معانی مختلف گفتمانی است.

وی ریشه نظریه گفتمان و روش تحلیل آن را در رویکرد میان رشته‌ای نسبت به علوم مختلف از جمله زبان‌شناسی، نشانه‌شناسی، روان‌شناسی، معناشناسی، اصطلاح‌شناسی، تاریخ‌شناسی، جامعه‌شناسی، ارتباط‌شناسی و غیره دانست.

دکتر آریتا افراشی، دومین سخنران نشست دوم، در سخنرانی خود با عنوان «رویکردی شناختی به اصطلاح‌شناسی در مطالعات میان رشته‌ای» به زبان علم و مسأله فرا زبانی و چگونگی شکل‌گیری آن، مولفه‌های آن، کارایی آن اشاره

کرده و گفت: «ما برآنیم تا با رویکردی شناختی به فرازبان و اصطلاح‌شناسی علمی به‌خصوص در مطالعات میان رشته‌ای بپردازیم.»

دکتر درزی به عنوان آخرین سخنران نشست دوم با سخنرانی خود، با عنوان «استعاره‌های بیانگر فرایند میان‌رشته‌گی» به موضوع استعاره‌ها پرداخت و گفت: «از منظر اصطلاح‌شناسی، استعاره‌ها می‌توانند دو کاربرد کاملاً متمایز و بسیار مهم را برای مطالعات میان‌رشته‌ای داشته باشد؛ اولاً می‌توانند نقش بسیار مهمی در تصویرسازی و ارائه نقشه‌ای کلی از فرایند مطالعه میان‌رشته‌ای داشته باشند، ثانیاً قادرند ابزارهای لازم را برای ایجاد پیوند و گفتگوی میان رشته‌ای در اختیار پژوهشگر قرار بدهند.»

همایش در نوبت بعد از ظهر و بعد از نماز و ناهار در سالن حکمت ادامه یافت و نشست سوم با مدیریت دکتر یحیی میرحسینی برگزار شد. عنوان نشست سوم «اصطلاح‌گزینی کاربردی در مطالعات قرآنی با رویکرد میان‌رشته‌ای بود. دکتر آلاء وحیدنیا، دکتر محمدرضا روحانی و دکتر محمد صادق لبانی در این نشست سخنرانی کردند.

دکتر وحیدنیا پژوهشگر نسخ کهن قرآنی در سخنرانی خود با عنوان «اصطلاح‌گزینی کاربردی در تصحیح دست نوشته‌های کهن قرآنی با تکیه بر شیوه لاخمان در تصحیح متون»، استفاده از روش‌های جدید نسخه‌شناسی غرب را برای نسخه‌های خطی کهن قرآن کریم امری ضروری دانستند و گفت: «باید دید تا چه اندازه روش‌های تصحیح متون توسعه یافته در غرب می‌توانند بر تصحیح دست نویس‌های قرآنی قابل انطباق باشند. لذا تعریف و فهم دقیق مفاهیم و اصطلاحات کاربردی در حوزه نسخه‌شناسی و تصحیح متون نسخ خطی می‌تواند مانع بسیاری از بدفهمی‌های احتمالی در تحقیقات تخصصی مربوط به این حوزه باشد. وی سپس به تبیین روش لاخمان در تصحیح متون اشاره کرد و شیوه استفاده از این روش در نسخه‌شناسی قرآن‌های کهن را بیان نمود.»

در ادامه دکتر محمدرضا روحانی، استادیار دانشگاه امام صادق(ع)، به «تحلیل مفاهیم اجتماعی مبتنی بر استعاره‌های مفهومی در قرآن کریم» پرداختند و یکی از جدی‌ترین چالش‌های مطالعات میان‌رشته‌ای را برقراری ارتباط میان علوم اجتماعی و قرآن که یکی مدرن و یکی کلاسیک است، دانستند و راهکار حل این چالش را داشتن رویکردهای معناشناختی بیان کرد و گفت: «معناشناسی شناختی از رهگذر استعاره‌های مفهومی در قرآن کریم نه تنها می‌تواند به‌عنوان ابزاری مؤثر جهت تبیین برخی مفاهیم اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد، بلکه به‌واسطه پیچیدگی در حوزه مبدا، استعاره‌های مفهومی اقتضاء درک مفاهیم پیچیده در حوزه مقصد را- مانند جامعه و فرهنگ- فراهم می‌آورد.»

دکتر محمد صادق لبانی مطلق استادیار دانشگاه خاتم نیز بحث خود را با موضوع «رویکرد کاربردی به اصطلاح‌شناسی در مطالعات قرآن و حقوق» ارائه کرد، که با بررسی سیاق آیه ۲۸۳ سوره بقره به تبیین دقیق‌تری از لزوم یا عدم لزوم شرط قبض برای صحت عقد رهن پرداخت.

نشست آخر همایش هم‌اندیشی جایگاه مطالعات قرآنی در تحول علوم انسانی نیز با مدیریت دکتر فروغ پارسا با موضوع «آسیب‌شناسی و ترجمه اصطلاحات در مطالعات میان رشته‌ای علوم انسانی» در ساعات پایانی همایش برگزار شد. سخنرانان این نشست

دکتر هادی رهنما و دکتر یحیی میرحسینی و دکتر زهرا محققیان بودند.

واکاوی فرایند ترجمه اصطلاحات علمی به فارسی با تکیه بر ترجمه «نشانه‌شناسی تنشی» عنوان نخستین سخنرانی نشست چهارم همایش بود که توسط دکتر هادی رهنما استادیار دانشگاه پیام نور ارائه شد. دکتر رهنما گفت: «ما واژه‌ها را به‌وجود نمی‌آوریم، بلکه وارد بازی زبانی می‌شویم و نقش خود

را در کاربرد واژه‌ها و تغییر آنها بازی می‌کنیم.» وی در ادامه به حیثه زبان علم پرداخت و گفت: «در این حیثه نیز واقعیت باز از جنس مشارکت در ساخت بازی زبان‌های علوم است.»

سپس دکتر یحیی میر حسینی استادیار دانشگاه میبد؛ با ارائه سخنرانی خود با عنوان «مروری نقادانه بر کاربرد اصطلاحات آنتروپولوژی در مطالعات اسلامی»، بحث اصطلاح‌شناسی را وارد حوزه عملی و کاربردی کرد و گفت: «علم آنتروپولوژی» چندی است که وارد عرصه مطالعات اسلامی شده است تا رویکردی از جنس مطالعات میان‌رشته‌ای به‌وجود آورد. و هدف آن است که این علم یاریگر فهم گزاره‌های دینی از جمله آیات قرآنی باشد.»

دکتر زهرا محققیان استادیار پژوهشکده مطالعات قرآنی به عنوان آخرین سخنران همایش درباره «اصطلاح‌شناسی بیان اساطیری در مطالعات ادبی قرآن کریم» سخن گفتند. وی یکی از اشکالات عمده در حوزه مطالعات میان‌رشته‌ای قرآن کریم را نبود اتفاق آراء بر سر استفاده از اصطلاحات این حوزه دانست و گفت: «اگرچه بحث اسطوره‌شناسی یکی از شاخه‌های نقد ادبی محسوب می‌شود اما در حوزه مطالعات میان‌رشته‌ای قرآن، به دلیل ارتباط آن با متن مقدس از یک سو و ارتباط با بحث اساطیر، حساسیت برانگیز است.»

جلسه با پرسش و پاسخی کوتاه به پایان رسید.

ششمین نشست «نقد کتاب مدخل شعر فارسی»

زهرا حیاتی، دبیر نشست آغاز شد.

دکتر حیاتی گفت: «در حوزه نگاه تاریخی به شعر معاصر فارسی، تا کنون پژوهش‌هایی انجام یافته است که نمونه‌های آن در دهه هشتاد عبارت است از: گونه‌های نوآوری در شعر معاصر ایران: کاووس حسن‌لی (۱۳۸۳)؛ جریان‌های شعر معاصر فارسی: علی حسین پورچانی (۱۳۸۴)؛ صداها پرشورتر: مشیت علایی (۱۳۸۵)؛ و چشم‌انداز شعر معاصر فارسی ایران: مهدی زرقاتی (۱۳۸۷)؛ و غیره.

وی در ادامه با اشاره به مدخل شعر معاصر فارسی، تألیف شهریار خسروی، گفت: «این اثر نیز در همین زمینه نوشته شده و به بررسی شعر معاصر ایران درباره زمانی یک قرن اخیر پرداخته است. سه بخش اصلی کتاب، شامل عناوین روایت معیار شعر معاصر فارسی؛ جریان‌شناسی شعر معاصر فارسی؛ و شعر معاصر فارسی: یک مرور تاریخی، است. از این عناوین سه‌گانه برمی‌آید که ابتدا روایت معیار شعر معاصر ایران معرفی شده؛ سپس روایت جدیدی برای این شعر تعریف شده؛ و بعد، به جریان‌شناسی توصیفی و مفهومی شعر ایران پرداخته شده است. بنا به مصاحبه‌ای که پیش از این با نویسنده انجام یافته، هدف این کتاب، تهیه مدخلی مختصر و منظم به شعر فارسی معاصر بوده است که تا حد امکان به همه جریان‌های شعری اشاره کند و در عین حال موضوع را با توجه به حجم و کارکرد مقدماتی کتاب محدود نماید.»

با این مقدمه از ناقدان دعوت شد که به تحلیل کتاب بپردازند. دکتر حیاتی با قرائت شعری از حافظ موسوی به معرفی اجمالی او پرداخت.

موسوی، شاعر معاصر ایرانی گفت: «با اینکه کتاب از سنت دانشگاهی برخاسته است با نقد غیر دانشگاهی پیوند دارد و این، امتیاز کتاب است؛ زیرا یکی از آسیب‌های جدی نقد ادبی، گسست دانشگاه و جامعه است. اگر دانشگاه بتواند مفهوم‌سازی کند، این مسئله حل می‌شود. امتیاز دیگر کتاب، غنی و بسنده بودن منابع کتاب است. دشواری کتاب، آغاز

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی در سال ۱۳۹۶، پس از انعقاد تفاهم‌نامه با انجمن علمی نقد ادبی و عقد قرار داد همکاری با این نهاد، نسبت به برگزاری سلسله نشست‌های نقد کتاب با موضوع «نقد و پژوهش در زمینه ادبیات فارسی» اقدام کرد. هر نشست با حضور نویسنده کتاب و دو ناقد که از سوی هیأت مدیره انجمن نقد و با مشورت رئیس پژوهشکده زبان و ادبیات انتخاب شدند، برگزار گردید. پنج نشست برگزار شده از ابتدای سال ۱۳۹۶ تا اسفند ماه، به ترتیب شامل نقد کتاب‌های زیر بود:

- ۱- قدسیت و ساختار: مریم صالحی‌نیا؛ ۲- واسازی متون جلال آل احمد، سوژه نهمیلیسم و امر سیاسی: مجتبی گلستانی؛ ۳- بوطیقای سه‌گانی و مسائل آن: علیرضا فولادی؛ ۴- مبانی اسطوره‌شناسی: عباس مخبر؛ ۵- یکصد منظومه عاشقانه فارسی: حسن ذوالفقاری.

یکشنبه ۱۳ اسفندماه، کتاب «مدخل شعر معاصر فارسی» با حضور مؤلف، شهریار خسروی و ناقدان، حافظ موسوی و سایه اقتصادی‌نیا مورد نقد و بررسی قرار گرفت.

دکتر محمدنژاد، رئیس پژوهشکده زبان و ادبیات و دکتر مریم حسینی، رئیس انجمن علمی نقد ادبی ایران، توضیحات مقدماتی درباره نشست ارائه کردند و سپس، جلسه با توضیحات تکمیلی دکتر

رویکرد مفهومی است. جدولی که در پایان کتاب ترسیم شده، قطعیت ندارد. نسبت همه جریان‌های شعری این کتاب با محوریت نیما سنجیده شده است. نویسندگان محترم می‌توانند به دسته‌بندی‌های دیگری که در این زمینه صورت گرفته، توجه کنند. برای مثال سپانلو در دسته‌بندی خود نیما را محور قرار نداده و

در ادامه اقتصادی‌نیا، پژوهشگر ادبی، گفت: «با توجه به اینکه جلسه با همکاری انجمن علمی نقد ادبی برگزار می‌شود باید آن را به فال نیک گرفت. البته همانطور که باید حصر نقد دانشگاهی شکسته شود، نمایندگان نقد غیردانشگاهی هم باید به دانشگاه اعتماد کنند. اما در خصوص مدخل شعر معاصر

او را در کنار تجدد خواهان گذاشته است. به هر روی رویکرد مفهومی‌گرایی کتاب هم از نکات قابل توجه آن است. نکته دیگر این است که روایت تاریخی و ادبی به موازات هم پیش‌نرفته‌اند. مؤلف اتفاقاً از بخش سیاسی عبور و بیشتر بر وجه ادبی تأکید کرده است. زاویه دید بیرونی که اختیار شده است، می‌توانست به تحلیل‌های سیاسی کمک کند. همان‌طور که اگر ادبیات را برابر یک رویکرد سیاسی بدانیم، راه به‌جایی نمی‌برد، لازم است گاهی در تحلیل متن به بافت‌های اجتماعی و سیاسی توجه کنیم و این مسئله در کتاب مغفول مانده است. مسئله دیگر این است که خسروی به تقابل روایت و معیار با روایت‌های جعلی قبلی اشاره می‌کند و این نکته جدیدی است که طرح می‌شود. دیگر اینکه، نویسندگان به جریان ساده‌نویسی توجه کرده است؛ و می‌توان گفت پیچیده‌نویسی از نیما متأثر است و ساده‌نویسی، دستاورد عبور از نیماست. در پایان باید اشاره کرد که مقایسه خوبی بین شاعران متعهد و دیگران انجام نپذیرفته؛ اگر چه که باید در دسته‌بندی‌ها تجدید نظر کرد.»

فارسی باید گفت در این کتاب روایت ادبی در پیوند با تاریخ ارائه شده و این تفاوت کتاب با پژوهش‌های مشابه است؛ زیرا کتاب‌های مشابه معمولاً با روایت تاریخی آغاز شده‌اند و این دو بخش پیوند مناسبی ندارند. اما تعریف مفاهیم در بخش‌های مختلف کتاب حشر است. از دیدگاه ویراستاری نیز نکاتی قابل طرح است؛ برای مثال روش تنظیم داده‌ها در بخش کلیات می‌توانست بهتر تنظیم شود؛ شیوه ارجاع‌دهی نیز نرم نیست و ظاهراً مقصود نویسندگان این است که حضور خود را در نقل به مضمون‌ها نشان دهد و این، کار مخاطب را دشوار کرده است. در مجموع، کتاب طبقه‌بندی جدیدی به‌دست داده است که البته نمی‌تواند به عنوان معیار در نظر گرفته شود. نکته دیگر این است که حق و فضل تقدم ناقدان قبل نادیده گرفته شده است. به‌طور خلاصه، حرف خسروی این است که در برابر هر جریان فکری، سیاسی یک جریان شعری داریم.»

قابل ذکر است که در این جلسه استاد سمیعی نیز حضور داشتند و در خصوص مفاهیمی چون جهان بینی، ایدئولوژی و نقد تاریخی کوتاهی ارائه کردند.

پس از نقد حافظ موسوی، دبیر جلسه ناقد دوم، سایه اقتصادی‌نیا را به اختصار معرفی کرد.

نقد و بررسی کتاب

«فرائد (فرهنگ واژگان دشوار و نوادر قرآن کریم بر پایه ترجمه‌های کهن)»

توجه می‌کردند چنانکه رشیدالدین وطواط نام کتابش را «فرائد القلائد» نهاده است یعنی گوهرهایی که گوش و گردن آفاق بدان متحلی شود. نیز برخی دیگر از قدما نظیر علامه تهرانی، صاحب کشف اصطلاحات الفنون، فرائد را در همان معنای یگانه‌ها یا مفردات برای واژگانی از قرآن کریم به کار می‌بردند که در آیه تشخص و برجستگی خاصی داشته باشد و بر طبع گوینده فصیح زبان گران آید مانند «حصص» در این آیه: *قالت امرأة العزيز الآن حَصَصَ الْحَقُّ (یوسف: ۵۱)* یا «الرفث» در آیه شریفه: *فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ (بقره: ۱۹۷)*

کلان‌ساختار [۱] فرهنگ: گزینش و چینش مجموعه‌ای از واحدهای واژگانی [۲] قرآن کریم که براساس اصول و معیارهای خاص این فرهنگ در محور عمودی انجام گرفته است. این فرهنگ تخصصی، حاوی ۱۵۷۰ مدخل از واژگان قرآن کریم است که به همراه ترجمه‌های فارسی آن آمده است. این واژگان براساس دو اصل دشواری و کم‌کاربردی (= نادر بودن) انتخاب شده‌اند. در اینجا باید اذعان کنیم که تا حدودی مفهوم دشواری، نسبی است و مؤلف را با تشبیه آراء در مدخل‌گزینی روبه‌رو می‌کند. اما با مشخص کردن طیف کاربران یا انتخاب مخاطب، انتخاب مدخل‌های دشوار نیز برای آنان توجیه‌پذیر است. معیار ما برای گزینش مدخل‌های دشوار در مرحله نخست خوانش (= قرائت) متن قرآن کریم از آغاز و مشخص کردن واژه‌هایی است که معنای آنها به‌سهولت و بدون مراجعه به فرهنگ ممکن نبود. این دشواری اغلب از نظر معنایی بوده است البته گاهی به لحاظ کاربرد در صیغه‌ای خاص، مبهم بودن ریشه، هویت دستوری و غیره است که نیاز به ترجمه‌های فارسی و مراجعه به فرهنگ‌ها و توضیحات و اطلاعاتی خاص را ایجاب می‌کرد مانند: *فَادَارَأْتُمْ، أَنْخَتُمُوهُمْ، مَايَأٍ و...*

برخی دیگر از مدخل‌های این فرهنگ، نوادر یا واژگانی هستند که فقط یک یا دو بار در قرآن کریم به کار رفته‌اند و همین تا حدودی سبب ایجاد دشواری و غرابت برای خواننده می‌کرده است. این واژه‌ها حدود ۳۰۰ مدخل‌های این فرهنگ را شامل می‌شوند مانند: *أَبَا، أَبَابِيل، لَيْزِلُوقُنْكَ، نَأَى بَجَانِبِهِ* و غیره. *خُرْدَسَاخْتَار [۳]* فرهنگ: تدوین ساختار جزئی این فرهنگ براساس ترتیب و آرایشی منظم و اسلوب‌مند برای مدخل‌های قرآنی شامل این مؤلفه‌هاست:

۱. انتخاب مدخل به ترتیب الفبایی و بنابر اصل سهولت کاربر: واژگان قرآنی به همان سیاق و گونه‌ای که در قرآن کریم به کار

نشست نقد و بررسی کتاب «فرائد (فرهنگ واژگان دشوار و نوادر قرآن کریم بر پایه ترجمه‌های کهن)» با حضور فرزاد جعفری (مؤلف اثر)، دکتر علی‌اشرف صادقی (استاد زبان‌شناسی دانشگاه تهران و مدیر گروه فرهنگ‌نویسی فرهنگستان زبان و ادب فارسی)، دکتر محمدعلی لسانی فشارکی (مدرس و پژوهشگر علوم قرآنی و حدیث)، دکتر فروغ پارسا (مدیر پژوهشکده مطالعات قرآنی) و جمعی از استادان و دانشجویان، رأس ساعت ۱۴ روز چهارشنبه یازدهم بهمن‌ماه نودوشش، در سالن اندیشه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با تلاوت آیاتی از کلام‌الله مجید برگزار شد.

در ابتدای نشست، مؤلف کتاب به بیان زمینه‌های این پژوهش، چگونگی فیش‌برداری واژگان قرآنی در متون فارسی کهن و تحقیق در ریشه‌شناسی آنها پرداخت سپس ساختار و شیوه‌نامه فرهنگ فرائد و ترجمه‌ها و منابع مورد استفاده و شیوه استناد بدانها را توضیح داد و در پایان ساختار جزئی یکی از مدخل‌ها را نشان داد.

فرزاد جعفری (مؤلف کتاب) گفت: «فرائد، نام کتابی است که به واژگان دشوار و نوادر قرآن کریم بر مبنای دانش فرهنگ‌نویسی امروزی پرداخته است. این نوع فرهنگ‌ها را اصطلاحاً فرهنگ تخصصی به‌شمار می‌آورند. «فرائد» در لغت جمع فرید و فریده به معنای مروراید گرانبها و در یکتاست که از همین روی بدان «درّ یتیم» یعنی بی‌نظیر و بی‌مانند هم می‌گفتند (فرهنگ فارسی معین). اما در اصطلاح نزد ادباء عبارت است از لفظی زیبا و ظریف در کلام که ارزش بلاغی و فصاحتی دارد و همچون مرورایدی در گردن‌بند می‌درخشد. قدما نیز بدین نکته

رفته، آمده‌اند.

۲. آوردن ریشه: بسیاری از این واژگان دخیل یا غیرعربی هستند مثل: «استبرق» و «مسک»، که در کتاب‌هایی مثل معجم المفهرس فؤاد عبدالباقی به اشتباه ضبط شده‌اند که در اینجا با ذکر منابع بدان پرداخته‌ایم.

۳. معنی‌گذاری: در معادل‌یابی یا معنای واحدهای واژگانی قرآن کریم بنابر دو ویژگی امروزی بودن و پایبندی به لفظ، اغلب از ترجمه معزی استفاده کرده‌ایم مگر در مواردی که ناچار به تغییر و اصلاح بوده‌ایم.

۴. انتخاب ترجمه‌ها: بخش عظیمی از گنجینه زبان و ادبیات فارسی شامل ترجمه‌های کهن از قرآن کریم است. در این فرهنگ با هدف غنای زبان فارسی سعی بر آن بوده است تا این گنجینه کهن از واژگان قرآن کریم به صورت یکجا آورده شود. دقت در ترتیب تاریخی این ترجمه‌ها هم بیانگر نمودی از تاریخ تحول زبانی ماست و هم نمادی از کوشش و اصالت پیشینیان ما در واژه‌گزینی و واژه‌سازی که امروزه در مطالعات ادبی و زبان‌شناختی بدان نیاز مبرم داریم. این ترجمه‌ها به ترتیب و اختصار عبارت‌اند از: ترجمه تفسیر طبری، تاج‌التراجم اسفراینی، تفسیر سوراآبادی، روض‌الجنان ابوالفتوح رازی، کشف‌الأسرار میبیدی، تفسیر نسفی، ترجمه‌ای کهن از مؤلفی نامعلوم در قرن دهم به تصحیح علی رواقی و ترجمه فولادوند.

۵. توضیحات و اطلاعات ریشه‌شناسی واژگان: در این مرحله ضرورت پاره‌ای توضیحات واژگانی و زبانی بنابر رویه‌ای یکسان ایجاد می‌کرد تا براساس برخی منابع معتبر اطلاعات مستندی در اختیار کاربران قرار دهیم از جمله: منابع کهن قرن دوم و سوم همچون معانی القرآن فراء ابوزکریا، مجازالقرآن ابوعبیده معمر بن مثنی، غریبالقرآن ابن‌قتیبه؛ فرهنگ‌های قدیمی همچون العین خلیل بن احمد و مفردات راغب اصفهانی، السامی فی الاسامی میدانی؛ فرهنگ‌ها و معاجم معتبری همچون مجمع‌البحرین، اقرب‌الموارد، لسان‌العرب و غیره؛ غافل نبودن از منابع و تحقیقات معاصر مانند التحقیق مصطفوی، واژه‌های دخیل آرتور جفری و غیره؛ همچنین نظری به بخش ادبی و واژه‌شناسی برخی تفسیرها همچون مجمع‌البیان، الإیتقان، الکشاف زمخشری و غیره داشته‌ایم بدون آنکه به مباحث دامنه‌دار تفسیری بپردازیم. در برخی موارد هم به تمایزهای معنایی و ظرافت‌های کاربردی مترادفات با استعانت از کتب الفروق اللغویه ابوهلال، فروع اللغات جزایری و نظیر آن به اشاره کرده‌ایم. در پایان نیز فهرست مدخل‌ها و چکیده انگلیسی را آورده‌ایم.

در ادامه دکتر علی‌اشرف صادقی (استاد دانشگاه تهران و منتقد) گفت: «کتاب فرائد هم برای محققانی که قصد دارند واژگان نسبتاً دشوار قرآنی را به ذهن بسپارند و فهرستی داشته باشند و نیز برای کسانی که قصد دارند بدانند ایرانیان این واژگان را به چه صورت ترجمه کرده‌اند، مفید است. ایشان با اشاره به اینکه

ترجمه‌هایی که در این کتاب انتخاب شده، همگی از کتاب‌های معتبر ترجمه کهن مثل ترجمه تفسیر طبری، کشف‌الاسرار میبیدی، روض‌الجنان ابوالفتوح و... بوده است، افزود: این‌ها معمولاً معادل‌هایی دارند که امروز به درد کسی نمی‌خورد اما برای کسانی که قصد دارند به لغات فارسی کهن به خصوص در ترجمه‌های قرآنی دسترسی یابند، مفید است. به نظر ایشان مولف باید در پایان فهرستی از واژگان کهن به کار رفته در ترجمه‌ها و تفاسیر کهن قرآن را می‌آورد تا این وجوه اختلافی بیشتر بارز می‌شد. همچنین، باید علاوه بر ترجمه‌های بین‌السطری به متن تفسیر هم رجوع شود. وی عدم معیار مناسب برای انتخاب و بعد بررسی واژگان دشوار در کتاب فرائد را از آسیب‌های این کتاب معرفی کرد و افزود: منظر و دیدگاه مؤلف در انتخاب واژگان غریب این فرهنگنامه چندان مشخص نیست. در پایان، بیان کرد: بهتر بود که مولف از نسخه خطی کتاب تاج التراجم استفاده می‌کرد، چون نسخه چاپی دارای اشکالات و نواقصی است در حالی که نسخه‌های خوبی از تاج التراجم در اختیار داریم.»

دکتر لسانی فشارکی (استاد دانشگاه و منتقد) در ابتدای سخنان خود با اشاره به روایتی از رسول خدا(ص) «أَعْرَبُوا الْقُرْآنَ وَ التَّمَسُّوا غَرَائِبَهُ»، به لزوم این کار تأکید کرد و در ادامه گفت: «ای کاش مولف محترم توضیح می‌دادند که ملاکشان برای انتخاب واژگان دشوار چه بوده است، البته تأکید می‌کنم که در نوبت‌های مختلفی که به این اثر مراجعه کردم آن را مفید دیدم. شاید احیاناً به درد مترجم معاصر نخورد اما برای کسی که در مقام فهم مفردات باشد مفید است. وی در ادامه پس از تحسین دقت بالای مولف، گفت: برخی اغلاط به اصطلاح عالمانه نیز در کتاب دیده می‌شود، غلط عالمانه یعنی اغلاطی که غیر علما اینها را ندارند، برای نمونه در ترجمه «خذ العفو» آورده: آنچه سرآمده باشد از عیال شما، در ترجمه دیگر نوشته‌اند: آنچه افزون آید از اکل و عیال، ولی این هم به قرینه قبلی اهل و عیال است نه اکل و عیال. یک مسأله دیگر این است که در توضیح مدخل «سرمدا»، صفحه ۳۴۵، ترجمه‌ها را آورده‌اند و دو مورد از آنها به این صورت است «ای دیدی»، که قاعدتاً منظور ترجمه‌ها از «ای» «آیا» است، و در ادامه آمده است که «ای می‌بینید»، که منظور همان «آیا» است و کلاه «آ» هم افتاده و شده «ای»، در اینطور موارد چه کاری صورت گیرد بهتر است؟ به نظرم این کلمه را به «آیا» تغییر دهیم بهتر است، چون وقتی هم که توضیحی داده نمی‌شود به‌سختی می‌توان فهمید که منظور چه چیزی است. انتخاب فولادوند هم از طرف ایشان برای من تعجب‌برانگیز است.»

[1] . Macrostructure

[2] . Lu (Lexical units)

[3] . Microstructure

«روش صحیح تفسیر قرآن از دیدگاه اهل بیت(ع)»

پژوهشکده مطالعات قرآنی با همکاری انجمن ایرانی مطالعات قرآنی و فرهنگ اسلامی اقدام به برگزاری نشستی با عنوان «روش صحیح تفسیر قرآن از دیدگاه اهل بیت(ع)» با سخنرانی دکتر زهره اخوان مقدم (عضو هیأت علمی دانشگاه علوم قرآنی تهران) نمود. این نشست در ۱۴ اسفند ۹۶ در پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی برگزار شد.

دکتر اخوان در این نشست به ارائه توضیحاتی پیرامون رساله دکتری خود پرداخت. این رساله در همین چارچوب سال‌های قبل سامان یافته و رتبه اول

پایان نامه‌ها را به خود اختصاص داده بود. همچنین کتاب مستخرج از این پایان نامه نامزد کتاب سال شده است.

وی در سخنان خود اشاره کرد که: «یکی از منابع تفسیر قرآن کریم، روایات اهل بیت علیهم السلام است. اگر چه این گونه از روایات نیز دستخوش جعل و تصحیف شده‌اند، ولی به معنای غیر قابل استفاده بودن آنها نیست. نکته مهم در مورد روایات تفسیری این است که اگر همه این گونه روایات را هم معتبر و قابل قبول بدانیم، (که چنین نیست) باز هم فقط نیمی از آیات قرآن را پوشش می‌دهند. تکلیف ما با بقیه آیات چیست؟ کتاب فوق این موضوع را ثابت می‌کند که روش برداشت از گونه روایات تفسیری، بسیار مهم است. اگر ما به این نکات مهم توجه کنیم که:

اول: ائمه هادیان مردم و والاترین مفسران قرآن هستند و نمی‌توانند به موضوع مهم فهم قرآن بی‌توجه باشند؛

دوم: آنها به وقوع دوره‌ای طولانی بدون حضور امام در بین مردم واقف بوده‌اند و باید فکری برای مردم در برهه زمانی غیبت می‌نمودند،

سوم: با توجه به وجود بطن‌های متعدد برای آیات قرآن که خود ایشان بر آن تأکید داشته‌اند، نه می‌خواستند و نه می‌توانستند معانی فخیم آیات را که با گذر زمان و پیشرفت علوم در آینده حاصل می‌شود، تبیین کنند زیرا ظرف وجود مردم آن را نمی‌پذیرفت؛

چهارم: روایات ناظر بر موضوع استنطاق، و امر کردن به مردم که قرآن را به نطق در آورید؛

به این نتیجه می‌رسیم که معصومان نمی‌خواستند تنها معنای تعدادی آیات را مطرح نمایند، بلکه هدفشان این بوده که مردم با توجه به این نمونه‌های محدود، روش تفسیر را یاد بگیرند. به تعبیر دیگر ائمه می‌خواستند ماهیگیری را به مردم یاد بدهند، نه فقط چند ماهی صید شده را. این وظیفه ماست که به این روایات، به نوعی دیگر بنگریم و اصول تفسیر را از آنها برداشت کنیم.»

این جلسه با پرسش و پاسخی کوتاه به پایان رسید.

«رہیافت‌ها، مسئلہ‌یابی و طرح پژوهش»

نخستین نشست از سلسله نشست‌های پژوهشکده زبان و ادبیات، با عنوان کلی «پژوهش‌های ادبی و مسائل آن» صبح روز شنبه ۱۲ اسفند در سالن اندیشه برگزار شد. در این نشست تخصصی با عنوان «رہیافت‌ها، مسئلہ‌یابی و طرح پژوهش»، دکتر احمد رضی (از دانشگاه گیلان) و دکتر یوسف محمدنژاد (رئیس پژوهشکده زبان و ادبیات) سخنرانی کردند. در ابتدای جلسه، دبیر نشست، دکتر مریم شریف‌نسب توضیحاتی در باب ادبیات، پژوهش ادبی و پرسش‌هایی که در نظر است در این نشست‌ها مورد مذاکره قرار گیرند، ارائه داد. پس از آن دکتر محمدنژاد درباره «طرح تحقیق و مسائل مربوط به آن در پژوهش‌های ادبی» به سخنرانی پرداخت.

وی در ابتدا با نشان دادن نمونه‌ای از طرح‌نامه‌های موجود، به بیان ایرادهای ساختاری و محتوایی آن پرداخت و سپس درباره ضرورت ایجاد الگوهای طرح تحقیقات ادبی سخن گفت و مسئله، فرضیه و چارچوب نظری را سه شاخصه مهمی معرفی کرد که باید در تدوین طرح تحقیقاتی مورد دقت نظر بیشتری قرار گیرد.

در ادامه نشست، دکتر احمد رضی به «مہارت مسئلہ‌یابی در پژوهش‌های ادبی» پرداخت و توجه به پدیده‌های کمترشناخته‌شده، طرح پرسش‌های متعدد و متنوع درباره پدیده‌های ادبی، تجزیه مشکل به چند مسئله، توجه به رابطه‌ها، نگاه تطبیقی و مقایسه‌ای به پدیده‌های ادبی، نگاه میان‌رشته‌ای به پدیده‌های ادبی و نگاه کارکردگرایانه به پدیده‌های ادبی را از جمله راه‌های مسئلہ‌یابی برای پژوهش‌های ادبی برشمرد.

نشست دوم از این سلسله نشست‌ها اردیبهشت ماه سال آتی در پژوهشکده زبان و ادبیات برگزار خواهد شد و در پایان نشست‌ها، سخنرانی‌ها در قالب مجموعه مقاله به چاپ خواهد رسید.

«کارکرد طنز مطبوعاتی در نقد اجتماعی»

با برنامه‌ریزی و هماهنگی پژوهشکده مطالعات فرهنگی و رسانه‌نشستی با عنوان «کارکرد طنز مطبوعاتی در نقد اجتماعی» با حضور دکتر اسماعیل امینی، شاعر و استاد دانشگاه و رضا ساکی طنزپرداز و فعال رسانه‌ای در روز ۲۴ بهمن‌ماه در سالن ادب پژوهشگاه برگزار گردید. در ابتدای این نشست دکتر امینی با طرح این سؤال که طنز مطبوعاتی با بحث‌های علمی چه نسبتی دارد؟ اظهار داشت: «آمدن مطبوعات در عصر صنعتی موجب شده است که هم پدیدآورندگان آثار طنز و هم دامنه مخاطبان

گسترش پیدا کند. در واقع گونه‌ای از طنز ایجاد شد که پیشینه نداشته است و لذا این سؤال مطرح می‌شود که در زبان و فنون بلاغت چه تفاوتی ایجاد شده است و این امر در زمینه کارکرد اجتماعی آن چه تأثیری داشته است؟»

این استاد دانشگاه با اشاره به پیش‌فرض‌های غلطی که نسبت به طنز مطبوعاتی وجود دارد، خاطر نشان کرد: «یکی از این پیش‌فرض‌ها این است که می‌گویند طنز راهی است برای گریز از سانسور در جوامع بسته، در صورتیکه در جوامع بسته نشریه طنز اساساً نباید وجود داشته باشد. یا می‌گویند طنز باید منصفانه یا بی‌طرف باشد که این هم حرف بی‌معنی است، چراکه اگر طرفیت نداشته باشد، حرفی برای گفتن ندارد و اساساً طنز مبتنی بر اغراق و بزرگنمایی است. همچنین این تصور که باید نقاط مثبت هم مطرح گردد، اشتباه است.»

دکتر امینی در مورد این سؤال که وظیفه طنزنویس چیست و چه چیزی را باید نقد کند؟ تصریح کرد: «کسی نمی‌تواند با این مقوله با طنزنویس دستوری برخورد کند. به نظر من جهان‌بینی خود فرد است که تعیین می‌کند که وظیفه‌اش چیست. لذا افراد با نظام‌های ارزشی گوناگون به طنز می‌پردازند. اگر طنز حالت دستوری پیدا کند، طنزنویس ابزار دست عوام می‌شود و هرچه طلب بازار باشد، به آن می‌پردازد که پرشمارترین گونه طنز از این دسته هستند که دستگاه فکری ندارند. یا اینکه ابزار دست قدرتمندان می‌شوند و برای هر چیزی که مخالف ارزش‌های قدرت باشد، طنز می‌سازند و لذا بخشی از واقعیات را نمی‌بینند. اما طنزنویس واقعی با دنیای اسطوره‌ای که مراکز قدرت می‌سازند، مقابله می‌کند که به عنوان نمونه می‌توان به دو کلمه حرف حساب گل آقا در دهه ۶۰ اشاره کرد که خطاهای اسطوره‌ها را با طنز یادآوری می‌کند.»

این شاعر و طنزپرداز به یکی دیگر از تصورات اشتباه در مورد طنز اشاره کرد و گفت: «یکی از حرف‌های غلط این است که می‌گویند بهم نخندیم، با هم بخندیم، در صورتیکه در این حالت دیگر نمی‌توان رفتارهای نادرست دیگران را نقد کرد. آنچه که در طنز اهمیت دارد پرداختن به علتها است که نوشته‌های طنز را عمیق‌تر می‌کند، در صورتیکه بیشتر نوشته‌های طنز برای خنک شدن دل است نه برای عمیق‌تر شدن. برای همین است که چزند و پرند مرحوم دهخدا هنوز زنده است، چون به صورت عمیق به ریشه‌ها پرداخته است.»

دکتر امینی در پایان خاطر نشان کرد: «طنزپرداز وارد همه حریم‌ها حتی حریم مذهب می‌تواند شود. تنها حریمی که نباید وارد شود، حریم کرامت انسان‌ها است که نباید مورد استهزاء قرار گیرد، اما الان حریم‌های الکی و بی‌جهت را بر سر راه طنزپرداز قرار می‌دهیم.» در ادامه این نشست، رضا ساکی از طنزپردازان و فعالان رسانه‌ای اظهار داشت: آنچه در این ۱۱۰ سال که از طنز می‌گذرد، طنز اجتماعی است، اما در دوران اخیر اشکال طنز این است که از ادبیات و روزنامه‌نگاری وارد طنز نشده و اصطلاحاً از جای درستی بلند نشده است و لذا خالی از نگاه متفاوت است و کمکی به مردم نمی‌دهد.»

ساکی به مسائل دیگر طنزپردازی حال حاضر اشاره کرد و گفت: «به اندازه تعداد رسانه‌ها و به اندازه مشکلاتی که در جامعه وجود دارد و باید با زبان طنز نقد شود، سرباز خوب طنزپرداز نداریم. در کنار آن اهمیت مطبوعات کم شده است، با اینکه حجم طنز در مطبوعات افزایش یافته است. در عین حال یکی از نکات مثبت سال‌های اخیر، ورود خانم‌ها به عرصه طنزپردازی است. همچنین جلسات شعر و مطلب طنز متعددی در نقاط مختلف کشور تشکیل می‌شود که بسیار پر نشاط است و نسلی از طنزپردازان را پرورش می‌دهد.»

وی در انتها خاطر نشان کرد: «در خارج از ایران، از رسانه تصویری برای طنز بیشتر استفاده می‌کنند که این امر باید در کشور ما نیز گسترش یابد. در نهایت باید به این سمت حرکت کنیم که نگاه علمی و توانایی‌های علمی را در حوزه طنز به کار ببریم تا کیفیت طنزها ارتقاء یابد.» در پایان این نشست، سخنران محترم به سؤالات حاضران پاسخ گفت.

«نقد و جستاری بر تاریخ‌نگاری تاریخ شفاهی معاصر ایران» با محوریت طرح تاریخ شفاهی هاروارد

در مورد تاریخ شفاهی هاروارد که در مورد سیاستمداران و نخبگان دوره حاکمیت خاندان پهلوی است، به لحاظ بودجه‌ای، آقای لاجوردی وابستگی‌های خاص خودش را دارد و از سه بنیاد، طی ۱۴ سالی که این طرح را تدوین کرد، تقریباً ۷۵۰ هزار دلار دریافت کرد. بنیاد فورد تقریباً ۵۰ هزار دلار برای این طرح، بودجه گذاشته بود. شرکت‌های خصوصی ایرانیان مقیم آمریکا و اروپا که در واقع همان وابستگان حکومتی هستند و با دلارهای مردم ایران به آنجا رفتند، پشتوانه این طرح شدند و چیزی حدود ۴۰۰ هزار دلار پرداخت کردند، سازمان موقوفه ملی برای علوم انسانی هم ۳۰۰ هزار دلار کمک کرد. این طرح در جای خودش از اهمیت ویژه و خاص برخوردار است و اولین بار برای حوزه تاریخ شفاهی با پیوند با کاری که لاجوردی انجام داد، مطرح شد و پس از آن در داخل کشور، نهادها و سازمان‌های متعدد شروع به ثبت و ضبط خاطرات بسیاری از شخصیت‌ها و اقبشاری کردند که در دوران حاکمیت خاندان پهلوی کنار زده شده بودند؛ مانند روحانیان، طبقات کارگران، زن‌ها، ارتشی‌ها و...

اگر از نگاه روش‌شناسی به این طرح بپردازیم، می‌توانیم بگوییم که او گفته با سه نوع اطلاعات جلو رفته تا این طرح را جمع کرده است؛ اول تصویری از چگونگی عملکرد نظام سیاسی ایران در دوران پهلوی، دیگر، پس‌زمینه و دلایل پشت پرده رویدادها و تصمیمات مهم سیاسی آنها و همچنین نمایه کامل‌تر چهره‌های مهم سیاسی، اما اولویتش با کهن‌سالان بود. این نکته مهمی بود و ما همین الان هم به این موضوع در طرح‌های تاریخ شفاهی قائل هستیم. برای انجام هر طرح تاریخ شفاهی بهتر است با افرادی که سن‌شان بالاست، مصاحبه انجام شود و تا زمانی که در قید حیات هستند، این کار به اتمام برسد. البته بعضی از افرادی که آقای لاجوردی و تیمش با آنها حرف زده بودند، گفتند که نمی‌خواهیم بلافاصله مصاحبه‌های مان در دسترس قرار بگیرد، به همین دلیل تعدادی از آن مصاحبه‌ها در دانشگاه هاروارد نگهداری می‌شود.

نقد روش شناسانه این جلسه به جلد هفتم است که این طرح با شاهپور بختیار، احمد بنی‌احمد،

نخستین نشست «نقد و جستاری بر تاریخ‌نگاری تاریخ شفاهی معاصر ایران» با محوریت طرح تاریخ شفاهی هاروارد، از سوی گروه تاریخ سیاسی پژوهشگاه

علوم انسانی و مطالعات فرهنگی با همکاری انجمن ایرانی تاریخ و پژوهشکده اسناد مرکز آرشیو کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، با دبیری فائزه توکلی و سخنرانی مهدی ابوالحسنی ترقی، سیروس سعدوندیان، مرتضی رسولی‌پور و جمعی از پژوهشگران تاریخ و کارشناسان حوزه تاریخ شفاهی، عصر یکشنبه بیست‌ونهم بهمن ۱۳۹۶ در سالن دکتر پرهام در مرکز اسناد و آرشیو کتابخانه ملی ایران برگزار شد.

نقد روش‌شناسانه

فائزه توکلی در ابتدای برنامه گفت: «پروژه تاریخ شفاهی هاروارد را دانشکده تحصیلات تکمیلی هنر و علوم دانشگاه هاروارد شروع کرد؛ اما پیشنهاد دهنده اصلی، آقای کینان از متخصصین امور شوروی بود که به نظرش شباهت‌های بسیاری بین انقلاب شوروی و ایران بود و از طرفی مسافرت صدها نفر از مقامات سابق ایران به غرب، فرصتی استثنایی برای جمع‌آوری اطلاعات ایجاد کرد؛ پس به پیشنهاد او آقای حبیب لاجوردی شروع به مصاحبه با حدود ۱۳۵ نفر می‌نمایند که البته در ابتدا لاجوردی یک پروژه با اسامی حدود ۱۵۰ نفره را در دست داشت. لاجوردی این کار را بسیار مفصل، طی حدود سه الی چهار سال (۱۹۸۴-۱۹۸۱) همراه با دوستانش به انجام رساند.

ابوالحسن بنی‌صدر، ابوالحسن بهنیا، عبدالرحمان برومند، ناصر پاکدامن و عیسی پژمان صحبت شده است. اگر تاریخ شفاهی هاروارد از نظر محتوا نقد شود، کار بسیار عظیمی است، زیرا هم اکنون حدود بیست جلد دارد و بررسی محتوایی این طرح، شاید یک طرح چندین و چند ساله را بطلد. در بررسی روش‌شناسی، می‌دانیم که تاریخ‌نگاری تاریخ شفاهی یا سوژه‌محور یا ابژه‌محور است. تاریخ شفاهی هاروارد کاملاً سوژه‌محور جلو آمده است. در مصاحبه با افراد، تکیه‌شان بر این بوده که سوژه‌های متعدد را در حوزه سیاست و نهادهای مختلف آن دوران پیدا کنند و با آنها مصاحبه کنند. سوالاتی که آنها طرح می‌کنند، به هیچ وجه از نظم منطقی و ساختاری که باید در نوع‌شناسی سوالات تاریخ شفاهی مطرح باشد، برخوردار نیست. نوع‌شناسی سوالات در تاریخ شفاهی به این معنی است که می‌خواهیم سوالات منظم و طبقه‌بندی شده و در عین حال، نیمه‌ساختاریافته باشند؛ یعنی بین صحبت‌های آن فرد هم باز سؤال طرح شود. ما در مصاحبه‌های آقای ضیاء صدقی و هم آقای لاجوردی می‌بینیم که اصلاً این مسئله رعایت نشده است؛ سوالات بسیار پراکنده و بر اساس یک سری ذهنیت‌های خودشان جلو رفته است؛ مثلاً در همین جلد هفتم، با دو الی سه نفر از شخصیت‌های جبهه ملی مصاحبه شده است و در این میان، بنی‌صدر هم هست؛ یعنی هیچ نظم منطقی حتی بین سوژه‌ها هم وجود ندارد. ما در تاریخ شفاهی قائل هستیم که در هر پروژه‌ای، سوژه‌ها بر اساس ابژه‌ها و کار تحقیقی طبقه‌بندی شده باشند؛ در صورتی که در تاریخ شفاهی هاروارد، با این موضوع مواجه هستیم که هیچ نظم منطقی وجود ندارد. در مورد زندگی‌نامه هم همین‌طور؛ مثلاً در مصاحبه با بختیار می‌گویند که زندگی‌نامه شما در کتاب «یک‌رنگی» است و خیلی راحت از این بخش عبور می‌کنند؛ در صورتی که در حال حاضر این کتاب در دسترس نیست و از طرفی در مصاحبه تاریخ شفاهی، در ابتدا زندگی‌نامه، تبارشناسی فرد، سن و سال، شخصیت، بنیان‌های خانوادگی و... بسیار مهم است.

نکته آخر اینکه در تبدیل روایت‌های شفاهی و گفتاری به متن، شما صدا را ضبط می‌کنید و این صدا که روی کاغذ می‌آید باید تابع اصول نوشتاری باشد. باید فعل و فاعل جابه‌جا شود. آن فرد گفته «چیز»، شما هم آن را «چیز» ترجمه کرده و نوشته‌اید! ما فکر کردیم که تاریخ شفاهی هاروارد، الگوی اول و آخر ما است،

بلافاصله در موقع پیاده‌سازی خیلی از مصاحبه‌ها و نوارهای مان، عین همان متن را آورده‌ایم، ولی این متن باید تدوین شود، اصول نوشتاری باید رعایت شود و به لحاظ دستوری باید تصحیح شود. در کتاب‌های تاریخ شفاهی هاروارد، پراکندگی، عدم انسجام و ارتباط شخصیت‌ها و شتاب‌زدگی در مصاحبه‌ها وجود دارد. آنها چون در یک برهه خاصی بودند، خواستند که بسیار شتاب‌زده مصاحبه‌ها را پیش ببرند.»

نقش سه عنصر نیت پرسش، مکان و زمان

در ادامه نخستین نشست نقد و جستاری بر تاریخ‌نگاری تاریخ شفاهی معاصر ایران، سیروس سعدوندیان گفت: «آنچه خواهم گفت، یک‌سر از جنس یک خواننده تاریخ است و نه بیش. نخست آنکه تاریخ شفاهی را نه تاریخ، که تنها خاطرات شفاهی فرد از سوانح عمری و ره‌پی‌سپرده‌اش می‌یابم و نه بیش؛ آن هم تا بدان مبلغ که با توجه به ساز و کار حافظه، ثبت خاطره و چند و چون یادآوری و کم و کیف عزم و نیت فرد در بیان واقع به هم رسد، مگر اینکه تاریخ‌پژوه این عرصه، همان کند که فی‌المثل کاپوشینسکی کرده است و می‌کند گهگاه؛ یعنی درآمیختن حاصل گفت‌وگوها، گفت‌وگوهایی متعدد و مُشَبَّح و ناظر بر جزئیات رخدادها با گونه‌گون حاضران و ناظران و ذی‌مدخلان حادثه از سر گذرانیده، چنان و چندان که حاصل آن آمیزش، روایتی می‌شود یحتمل بی‌کم و کاست و ای بسا تاریخی جامع، و نه مانع، از سانحه‌ای یا که ترسیم سیما و تمثیل زیست و ترجمه حال نام‌آوری از بستر تاریخ که «پرتره»‌اش خوانند، فی‌المثل چون پرتره پسین امپراتور حبشه.

اما بعد، این بنده مساعی گروه تاریخ شفاهی هاروارد و انبوهه محصول آن سعی مشکور را هم به‌جا یافته‌ام. هم به غایت مفید و هم درخور دست مریزاد گفتن. بنا به اسباب و عللی چند، زان جمله آن شمار نام‌آوران مورد پرسش که از دست شدن هر یکان از ایشان، بی هیچ مبالغه‌ای، سوختن و خاکستر شدن کتابخانه‌ای را می‌ماند و می‌ماند. پس دست مریزاد که پیش از شدن ایشان که حالیه بسیاری روی در نقاب خاک دارند، پرس‌وجو به هم رسید و ماند تا بماند روزگار. دو دیگر آنکه، بسیاری از ایشان بسا که تن نمی‌دادند به گفت‌وگویی از این دست با درون‌مرزبان، حال به هر آن سبب و علت، پس این هم خود غنیمتی است و سخت مغتنم. ورامرز و درون‌مرزش هم هر یک

عوارض و اقتضاها دارد که بماند؛ گه رهگشا و گه مَنَاعٍ لِلخیر، پس همین موقعیت مکانی وقوع گفت‌وگو، بی‌هیچ تردید، در کم و کیف هر آن پرسش و پاسخ تاریخی سخت کارگر و نقش‌آفرین بوده است و هست.

از مکان گذشته، دو عنصر زبان و نیت پرسش‌گران و پرسش‌شوندگان هم در حاصل گفت‌وگوها بازتاب یافته و گاه از فایده‌های بالقوه و محتمل گفت‌وگو کاسته است، گریزی هم از آن بسا که نبوده است. چه زمانه‌ای که پرسش و پاسخ چنان به رخداد قرین بوده است که آش، داغ نه، جوشان بوده و سار کماکان جای خوش کرده بر درخت و افراد درگیر منازعات پایان‌نیافته خویش؛ از این شمار است گفت‌وگو با بختیار که از بدو الی‌الختیم به جدال، حی و حاضر و هر دو فزاینده با سنجایی می‌گذرد. به فرموده مولانا: این زبان پرده است بر درگاه جانان. نیت پرسش‌شوندگان نیز گاه گفت‌وگو را به تسویه حساب‌های دیرینه با رقیبان کشانیده، گاه به اصرار، بیانیه‌هایی روی نموده به درون مرز کشانیده که تو گفتی تراکتی حزبی است در اعلام موضع و نمودن رهکار. گزینش مخاطب که چه بخواهد و چه نه، هر پرسش‌شونده‌ای را ناگزیر است از این انتخاب و به ذهن داشتن مخاطب مفروض، کم در این میانه مؤثر نیفتاده است. جز این هم هست و گاه نیت پرسش‌گر از حیطة فراخور خود بیرون رفته و به ناصواب به جدل با پرسش‌شونده انجامیده؛ از این دست است گفت‌وگو با ناصر پاکدامن.

کوتاه سخن، به هر روی گفت‌وگو چه در درون و چه ورامرز، عوارضی دارد و فوایدی خاص خود، اما فایده‌ها در این عرصه بسا بیش است از مضرات محتل، خاصه اگر به گوش داشته باشیم آموزه مولای متقیان را که فرمودند: حکمت گمشده مؤمن است. حکمت را فراگیر، هر چند از منافقان باشد.»

مصاحبه تاریخ شفاهی، باید دو طرفه باشد

سپس مهدی ابوالحسنی ترقی گفت:

پروژهٔ هاروارد تجربه‌ای بوده که در اوایل دهه ۸۰ میلادی و با توجه به شرایطی که خارج از ایران داشته، شکل گرفته و در جای خودش ارزش هم دارد، اما نکته مهم این است که هر راوی، هر موضوعی و هر فردی یک فرصت است و اگر این فرصت از دست رفت و فرصت‌سوزی شد، آسیب آن شاید بیش از آن نفعی باشد که به ما رسانده است؛ مانند گوهری در

دل خاک است که شخصی با ناشی‌گری حفاری کند و به آن گوهر آسیب بزند. گاهی ما می‌گوییم که اصلاً نیازی نیست که شما حفاری کنی، بگذار در دل خاک بماند، ولی آسیبی نبیند. این اتفاق در مورد هاروارد افتاده است؛ اولاً اینکه آقای لاجوردی از ابتدای کار می‌گوید که ما طرح را به حوزه سیاسی محدود کرده و فقط روی تاریخ سیاسی ایران کار کردیم، ولی وقتی آمار می‌دهد و ما نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که تنها ۵۳ درصد از روایان این طرح سیاسی هستند؛ به طور دقیق ۲۵ درصد وزرا، ۲۴ درصد وکلا و اعضای احزاب، ۱۵ درصد افسران نظامی، ۱۳ درصد نویسندگان، استادان دانشگاه و روزنامه‌نگاران، ۶ درصد صاحبان بخش خصوصی، ۶ درصد اعضای دربار، ۵ درصد افراد قوه قضائیه، ۴ درصد دیپلمات و ۸ درصد هم زن هستند. ما اگر ۲۴ و ۲۵ و ۴ را با هم جمع ببندیم، متوجه خواهیم شد که ۵۳ درصد از روایان این طرح، سیاسی هستند، پس در ابتدای کار یک تناقض آشکار وجود دارد؛ یعنی با اینکه تأکید می‌کند هدف و حوزه ما تاریخ سیاسی ایران بود، اما ۴۷ درصد از روایانش ربطی به عالم سیاست ندارند. نکته دوم اینکه لاجوردی می‌گوید بسیاری از مصاحبه‌های ما با برنامه‌ریزی قبلی نبوده است؛ مثلاً آقای مظفر بقایی در یک فرصتی به خارج از کشور رفته و لاجوردی گفت که ما وقتی گیر آوردیم و مصاحبه‌ای انجام دادیم، یا دکتر حائری در دانشگاه هاروارد هم تحصیل و هم تدریس می‌کرد و از آن فرصتی که داشتند، استفاده کرده و مصاحبه‌ای را انجام دادند؛ یعنی بسیاری از مصاحبه‌ها به صورت تصادفی و اتفاقی، بدون برنامه بوده و از آن چارچوب علمی لازم که به هر حال باید طراحی شود و پیش برود، محروم شده است.

همهٔ مصاحبه‌ها فردمحور است، حُب ما راوی داریم، اما توصیه در استفاده از روش تاریخ شفاهی این است که ما موضوع‌محور پیش برویم، یعنی ما در ابتدا باید موضوع‌مان را مشخص کنیم و سپس راوی‌هایمان را انتخاب کنیم. ما باید بر اساس تیرمان مصاحبه را تنظیم کنیم. مصاحبه‌های تاریخ شفاهی هاروارد تماماً فردمحور است و از یک نظم منطقی محروم است. از طرفی آیا تاریخ معاصر ما، مثلاً از سال ۱۳۰۰ تا ۱۳۶۰ که ابتدای این طرح است، موضوع‌بندی شده است؟ چنین اتفاقی نیفتاده است. ما که کل ۶۰ سال را نمی‌توانیم تحت یک موضوع بررسی کنیم. این بخش باید در ابتدا تفکیک شده و با برنامه پیش می‌رفته که این‌گونه نشده است. البته افرادی که به عنوان راوی انتخاب شدند موارد بسیار خوبی بودند، یا عامل و یا

را داریم که در این کتاب به راحتی از کنار آن می‌گذرد؛ یعنی آقای حبیب لاجوردی یا علم و آگاهی به حساسیت این موضوع دارد و زیاد پیگیر مصاحبه‌شونده نمی‌شود یا اطلاعی ندارد که هر عذری آورده شود، عذر بدتر از گناه است. ضیاء صدقی در صفحه ۱۷ درباره سردار سپه می‌پرسد و در صفحات آخر نیز دوباره درباره سردار سپه می‌پرسد؛ یعنی مطلب را فراموش کرده و در جلسه سوم دوباره آن را می‌پرسد.»

در تاریخ شفاهی در گام‌های اولیه هستیم

مرتضی رسولی‌پور، سخنران دیگر نخستین نشست نقد و جستاری بر تاریخ‌نگاری تاریخ شفاهی معاصر ایران گفت: «من پیشاپیش باید نکته‌ای را عرض کنم؛ نمی‌توان در مورد مصاحبه‌های پروژه تاریخ شفاهی دانشگاه هاروارد، به طور کلی و یکسان اظهار نظر و داوری کرد. اگر اظهار نظری شود، فکر می‌کنم کار مشکل و ناصحیحی است. به نظر من بهتر است که مورد به مورد در مورد کارهایی که انجام شده است، صحبت کنیم. به هر حال کسی در یک مجموعه با ۱۳۴ نفر گفت‌وگو کرده، وقت گذاشته و برخی از این مصاحبه‌ها بسیار طولانی بوده و برخی کوتاه بوده؛ در یک صحبت یک ربعی امکان ندارد که در موردشان اظهار نظر شود و ممکن است دچار بی‌انصافی شویم. آقای دکتر ابوالحسن ترقی تأملات خوبی داشت، اما به نظر من باید در مورد کارهایی که خارج از ایران انجام شده است، یک مقدار با لحن مهربانانه‌تری صحبت شود، ضمن اینکه صحبت ایشان درست بود و اگر فرصت داشتند، بسیاری از این ایرادات را رفع می‌کردند.»

ناظر بودند، فرصت‌هایی بودند که به نحو احسن از آنها استفاده نشده است. این کار یک تجربه بود و سپس به ایران آمد. شاید تبلیغاتی که در مورد این طرح انجام می‌شده، از طرف انتشارات مختلفی بوده که این کار را در ایران چاپ کردند. این کار، کار نویی بود و شکل غالب هم، تاریخ شفاهی بود و اینها جزو امتیازات این طرح محسوب می‌شدند. پرسش‌ها و پاسخ‌هایی که در مصاحبه‌ها شکل گرفته بود، موجود است و این یک امتیاز برای هاروارد است، زیرا ما می‌توانیم وارد مرحله دوم، یعنی تحلیل محتوا شویم.

آقای لاجوردی چون در بحث اتحادیه‌های کارگری و مسائل اقتصادی ایران در دهه‌های ۱۳۲۰ تا ۱۳۵۰، درگیر بوده و از طرفی خانواده‌اش یک گروه اقتصادی بودند و بعد هم در بحث‌های مدیریت اقتصادی کار کرده است، وقتی با عبدالمجید

مجیدی صحبت می‌کند، یک جاهایی سواد و اشرافش بر موضوعاتی که پیش کشیده است، می‌چربد، اما وقتی با مظفر بقایی صحبت می‌کند، مقهور می‌شود. مقهور شدن به این معناست که مصاحبه‌کننده مقهور مصاحبه‌شونده می‌شود و این مقهور شدن، دلایل مختلفی دارد. یکی، شخصیت طرف است. زمانی که من خام هستم و روبه‌روی فردی می‌نشینم که از نظر کاری، تجربه کاری و کار اجرایی خیلی از من بالاتر است، این، ذهنیتی که در ابتدای کار ایجاد می‌کند، باعث می‌شود که من آن شخصیتی که باید حین مصاحبه از خودم بروز بدهم را نداشته باشم. مصاحبه‌شونده از موضوع یا دوره‌ای که می‌خواهیم مصاحبه کنیم، مطلع است و مظفر بقایی در وقایع ملی شدن صنعت نفت، دولت دکتر مصدق و... عامل است و اینجاست که حبیب لاجوردی کاملاً مقهور او شده؛ از ابتدایی که بقایی شروع به صحبت کرده، جز در برابر چند سؤال کوتاه، راوی کاملاً آزاد بوده و فقط خاطره گفته است. این اتفاق در آثار هاروارد بسیار مشاهده می‌شود. ۳۰ صفحه، حداقل یک ساعت مصاحبه است و طرف فقط سه دفعه سؤال کوتاه پرسیده و باقی زمان به «بله! بله! و عجب!» گذشته است. یک جاهایی که ضیاء صدقی یا آقای لاجوردی می‌گویند: «عجب!»، انگار که این قضیه برای‌شان نو است و انگار آنها با این موضوع بیگانه و در برابر آن کاملاً خالی‌الذهن هستند! مصاحبه‌کننده‌ای که کرونولوژی یا ترتیب تاریخی رویدادها را نداند، حسابش پاک است و با این اتفاق مصاحبه‌شونده به راحتی می‌تواند مصاحبه‌کننده را دور بزند. مظفر بقایی در دوران ملی شدن صنعت نفت، یک شخصیت خاص است و ما در آن دوران ماجرای قتل افشار طوس، رئیس شهرداری دولت مصدق

تازه‌های نشر

مدیر مسئول: سیدمحسن علوی‌پور

سرمدبیر: حوریه احدی

هیأت تحریریه: سمانه خودچپانی، محسن باباخانی، شهرام اصغری و سعیده زندی

ravabet1@ihcs.ac.ir

www.ihcs.ac.ir

کانال تلگرام @ihcss